ГАЗЕТА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Голос України

СУБОТА 9 листопада 2002 року

№ 208 (2959)

СЬОГОДНІ — ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ ТА МОВИ

Фото Анастасії СИРОТКІНОЇ.

Минає час — слова безсмертні

З нагоди свята і вшанування пам'яті Преподобного Нестора Літописця в Національній парламентській бібліотеці розгорнуто книжкову виставку «Все минає, лиш слово не минає». Презентовані книжки — свідчення напруженої праці багатьох творчих колективів. Серед зразків експозиції — романи, поезії, спогади, архіви, енциклопедії та словники, які допомагають повернути з небуття джерела духовної спадщини, популяризувати безцінний культурний здобуток українського народу.

В Українському домі також пройшло «Свято писемності та мови» з участю Ніни Матвієнко, Анатолія Паламаренка, Валентини Степової, Національної хорової капели «Думка» та інших митців і колективів.

Ірина БУЛАНЕНКО.

За заслуги перед народом

Учора Голова Верховної Ради України Володимир Литвин вручив почесні грамоти, пам'ятні медалі «10 років незалежності України. Україна — 1991—2001 роки» та цінні подарунки народним депутатам України, вченим, науковцям, управлінцям, працівникам міністерств і відомств, шахтарям, освітянам. «Ми повинні всі сьогодні працювати заради України і не виносити вирішення своїх проблем за її межі», — наголосив Володимир Литвин.

Зокрема, за заслуги перед українським народом у сприянні становленню правової держави, здійсненню заходів із забезпечення прав і свобод громадян, розвитку демократії, парламентаризму Почесною грамотою Верховної Ради України нагороджено Міністра культури і мистецтв Юрія Богуцького, Міністра з питань надзвичайних ситуацій та захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи Василя Дурдинця, голову Державної служби автомобільних доріг України Володимира Демішкана, народних депутатів України Віктора Мусіяку, Василя Онопенка, Олега Юхновського, народного депутата України другого скликання Петра Степанова, Голову Конституційного Суду України Миколу Селівона. Серед нагороджених Грамотою Верховної Ради України — голова Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства науки і освіти Микола Паладій, народні депутати України Сергій Сас, Петро Толочко, Микола Шведенко.

АКТУАЛЬНО

Граймо разом у «Новації»!

«Новація» — це десятихвилинна програма на УТ-1, яка цієї суботи проводить вікторину для читачів «Голосу України». Тож граймо разом у «Новації»! Для цього ввімкніть телевізор о 12.10, послухайте запитання вікторини і... змагайтеся на здоров'я. А головний приз для тих, хто правильно відповість на три запитання, — кухонний комбайн, на два запитання — футбольний м'яч з автографами гравців київського «Динамо», на одне — піврічна передплата на нашу газету. Отож чекаємо всіх — і господинь, і вболівальників, і просто читачів!

Граймо разом у «Новації» по суботах удень і по четвергах увечері.

А по п'ятницях — на «Радіо «Ера» на «Промені» в програмі «Ложа преси». Там на вас також чекають сюрпризи.

Стежте за програмами!

Залишайтеся з «Голосом»!

КАРТИННА ГАЛЕРЕЯ

Анрі Матісс (1869—1954 рр.)

Танець (1910 р.)

Полотно, олія.

Ермітаж, Санкт-Петербург.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ І ВИГРАВАЙТЕ!

Шановні друзі!

Продовжуємо друкувати пропозиції наших друзів-спонсорів для розіграшу призів серед передплатників газети «Голос України». Вам пропонують:

36. Друкарня Кам'янця-Подільського (директор Віктор Єрменчук) — набори канцелярських товарів.

37. ТзОВ «Птахокомбінат» (директор Людмила Борковська) — набори м'ясопродуктів.

38. Херсонська кондитерська фабрика (директор Ганна Дронова) — набори продукції.

39. Каховський завод електрозварювального устаткування (директор Ярослав Микитін) — обігрівачі.

40. Бериславський машинобудівний завод (директор Олександр Чалий) — обігрівачі.

Хай усміхнеться вам удача!

Істина має бути з'ясована

Україна, Росія і Білорусь зробили ще один крок для того, щоб довести самим собі та всій світовій спільноті, що слов'янська єдність і взаєморозуміння можуть допомогти їм подолати економічні проблеми. І внутрішні, і в двосторонніх та тристоронніх відносинах. З цією метою було організовано Бєлгородський економічний форум Собору слов'янських народів, з трибуни якого до трьох братніх народів звернулися Голова Верховної Ради України Володимир Литвин, Голова Державної Думи Росії Геннадій Селезньов і глава білоруських профспілок Леонід Козик.

«Такі зустрічі потрібні, — підкреслював глава українського парламенту і у своєму виступі на форумі, і на відкритті Міжнародної промислової виставки-ярмарку, — для того, щоб побачити себе в швидкоплинному світі, зміцнити довіру та взаєморозуміння, подивитися один одному в очі, потиснути руки». Як і під час свого візиту до Греції минулого тижня, в Росії Володимир Литвин підтвердив курс України на євроінтеграцію, уточнивши, що ми й так у Європі, а співробітничати з євроструктурами потрібно в одній зв'язці з Росією.

(Закінчення на 2-й стор.).

Фото Олександра КЛИМЕНКА.

...А корабелам — кораблі

У Миколаєві на заводі «Дамен шипярде «Океан» створено компанію «Хелмерс-Україна», яка виготовлятиме і встановлюватиме корабельні меблі. Раніше на суднобудівному підприємстві ці функції виконував деревообробний цех. За словами генерального директора «Океану» Миколи Романчука, внутрішньозаводське виробництво меблів — справа дорога й нерентабельна. Як правило, світові кораблебудівники виготовляють на основний верфі корпус судна, а всі другорядні роботи виконують субпідрядники. На думку фахівців, на таку практику перейдуть і інші вітчизняні суднобудівні компанії.

Анатолій РОМАНЮК.

У НОМЕР

Мільйони — на-гора, будинки — під землю

У Західному Донбасі вже четверта шахта — «Степова» — достроково видала на-гора мільйон тонн вугілля. Отож усе ніби гаразд складається в басейні, однак тепер будинок холдингової компанії «Павлоградвугілля» пікетують мешканці села Вербки. Воно вже давно потерпає від підземних гірничих виробок. Просідання грунту загрожує руйнацією 25 сільських будинків. Жити в них стає небезпечно, і люди вимагають від компанії переселення в нові помешкання поза зоною гірничих розробок, **повідомляє наш власний кореспондент Микола НЕЧИПОРЕНКО.**

Цукровари загасили котли

Через нестачу буряксировини зупинився найбільший на Буковині Чернівецький цукрозавод. Раніше з цієї само причини згорнула переробку й Зарожанська цукроварня. Працює сьогодні лише одне бурякопереробне підприємство в селищі Кострижівка Заставнівського району.

Через сильні снігопади, які пройшли над Буковиною, значна кількість солодких коренів залишилася у грунті. Про врожайність бурякових плантацій годі й казати — вона мізерна, **повідомляє наш власний кореспондент Василь БАБУХ.**

■ Захоплену чотирибальним штормом і шквальним вітром біля мису Тарханкут риболовецьку шхуну «Сізіна Гуларі-3» сімферопольського підприємства «Золота риба» та її екіпаж врятували моряки протилежного судна «Вихор-1» ДАТ «Чорноморнафтогаз».

Сигнал «SOS» надійшов увечері від рятувально-координаційного центру в Севастополі. На судні вийшов з ладу двигун. Через 15 хвилин після отримання сигналу «Вихор-1» вийшов у море. Через велетенські хвилі операція тривала майже дві години. Врешті шхуну успішно доставили в порт Чорноморськ, **повідомляє наш власний кореспондент Віктор ХОМЕНКО.**

■ Прибувший на Житомирщину з Чечні громадянин І. надумав збути тут фальшиві стодоларові купюри. До «операції» залучив кілька осіб. Перші три ходки з підробленою «зеленню» вдалися. За 300 фальшивих доларів і м'яса чимало купили, і справжні гривні на здачу одержали. Та не всі продавці були такі легковірні, тож чергова спроба «відмити» фальшивки м'ясом закінчилася зустріччю з міліцією. Суд визначить, хто з цих «трудяг» скільки заслужив за нашим Кримінальним кодексом, **повідомляє наш власний кореспондент Олексій КАВУН.**

ГРОШІ

Згадайте про боргові зобов'язання!

Кабінет Міністрів подав у Верховну Раду проект Державного бюджету на 2003 рік для другого читання — і знову коса найшла на камінь: профільний комітет наполягає на збільшенні доходної частини на понад 5 мільярдів гривень, уряд — максимум на 1,7 мільярда. Зрештою, суперечка точиться довкола того, бути бюджету дефіцитним (мовою фінансистів — з мінусовим сальдо), чи профіцитним (з плюсовим сальдо). Цікаво, що з цього приводу думають у Нацбанку. Зрозуміло, банкіри остерігаються своїми інтерв'ю вплинути на остаточне рішення, за яким стоятиме політична відповідальність однієї з гілок влади. Проте глава радників головного банку країни Валерій Литвицький погодився висловити окрему думку.

(Закінчення на 3-й стор.).

СЬОГОДНІ ЧИТАЙТЕ:

Стихія. Удар з-під землі 3

Об'єктив. Сім днів із життя країни очима фоторепортерів 6

Гетьманат. Актуальні роздуми над статтями з новітніх історичних словників та малої енциклопедії «Українське козацтво» 7

Податковий борг за 9 місяців цього року зріс майже вдвічі — до 13,2 млрд. гривень

ПОЛІТИКА

Істина має бути з'ясована

КОМЕНТАР ТИЖНЯ

(Початок на 1-й стор.).

Нинішній тиждень розпочався з першого Бєлгородського міжнародного економічного форуму Собору слов'янських народів. На його відкритті виступив глава українського парламенту Володимир Литвин, а в рамках форуму відбулася робоча зустріч Голови ВР з Головою Держдуми Росії Геннадієм Селезньовим. А кульмінацією перших семи робочих днів листопада стали довгоочікуваний висновок американських і британських експертів стосовно «Кольчуг», а також візит Президента України до Австрії, де Леонід Кучма підтвердив факт відкритості нашої держави для наступних перевірок, метою яких має стати остаточна крапка в цій справі.

Минув майже місяць відтоді, як експерти на запрошення Києва намагалися знайти в Україні докази факту причетності або непричетності керівництва нашої країни до нелегального продажу радарних установок «Кольчуга» Іракові. Такі довгі роздуми перед оголошенням висновків спочатку інтригували. Але після відповідних рішень НАТО, прямо пов'язаних з висновками експертів, стало ясно, що однозначної відповіді «так» чи «ні» не буде. А буде відповідь: «Скоріше так, аніж ні», яка не задовольняє ні Київ, ні Вашингтон.

Отже, в доповіді, яку на прохання журналістів прокоментував Голова ВР Володимир Литвин, зазначено, що Україна не надала переконливих доказів того, що вона не продавала радарні установки «Кольчуга» до Іраку. Крім того, за словами глави парламенту, який свого часу теж зустрічався з експертами, у висновках цієї комісії названо й певні застереження, які стосуються функціонування системи експортного контролю України. Литвин також додав, що американська сторона поставила сім запитань, на які просить Україну дати відповіді, зокрема й організувати зустрічі з деякими особами з українського боку. Які та з ким, Володимир Литвин не уточнив. «Істина має бути з'ясована, врешті-решт», —підкреслив він, додавши, що це — справа часу.

Фото Олександра КЛИМЕНКА.

А Україна має намір надіслати до ООН звіт зі збройового скандалу. Наше МЗС виходить з того, що Рада Безпеки ООН повинна поставити останню крапку в цьому питанні. Що ж, ми довго чекали результатів, які, за словами прес-секретаря Президента Олени Громницької, буде «детально проаналізовано». Почекаємо ще...

Стосовно Бєлгорода, де проходив міжнародний економічний форум Собору слов'янських народів України, Росії та Білорусі, можна сказати, що брати-слов'яни зробили чергову спробу цілком віддатися темі економічного співробітництва. Але, як завжди, не обійшлося без натяків на адресу України, що, мовляв, у чудовому ЄврАзЕС можна було б гуртом розв'язати всі проблеми, зокрема й щодо тарифів на енергоносії...

До речі, кілька років тому в центрі Бєлгорода стояв дороговказ, на якому було написано, що звідси до Харкова 71 км. Нині там зазначено іншу цифру — 80 км. Бєлгородці жартують, що Харків разом з Україною прямує до Європи, відсовуючися від Росії... Як відомо, в кожному жарті є частка жарту, тож важливим фактом стало те, що Володимир Литвин одразу розставив усі крапки над «і», заявивши: євроінтеграція України не означає дружби проти Росії. А щодо головної теми форуму — спільного входження трьох слов'янських держав в економічну взаємодію з Євросоюзом та іншими економічними співтовариствами, то, здається, його учасники одразу відійшли від неї, захопившись іншими проблемами. Приміром, тим, що слов'янським державам, кажучи про взаємодію, негоже використовувати іншомовну лексику, і замість «інтеграція» треба вживати слово «об'єднання»... На завершення форуму його учасники прийняли звернення до президентів трьох країн, в якому йдеться про необхідність єднання слов'ян і значущість їх співдружності, що формується. Тим часом негативні тенденції у відносинах слов'янських народів множаться і завдають шкоди економіці всіх трьох країн. Упродовж дев'яти місяців поточного року товарооборот Бєлгородської області з Україною знизився на 45 відсотків. Це окремий приклад. А ось через три дні після того президент Білорусі взагалі оголосив торговельну війну Росії і виставив Москві рахунок на 500 млн. доларів.

Учасники першого форуму не створили, як планували спочатку, економічно доцільний план дій з економічної та культурно-духовної інтеграції трьох держав. Утім, слідом за першим форумом відбудуться другий, третій...

Між іншим, Володимир Литвин побував в одній із святинь Бєлгорода, де, ризикну припустити, звернувся до Всевишнього з проханням допомогти слов'янським народам у їхніх найкращих намірах. І, наостанок, мені пригадалися слова Володимира Литвина, які він сказав на зустрічі з Архієпископом усієї Греції та Афін про те, що без віри немає політики.

Яна СТАДІЛЬНА.

Патова ситуація

Саме так охарактеризував нинішню ситуацію довкола ініціювання парламентською більшістю обрання нового Прем'єр-міністра України голова Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації, директор Інституту політики Микола Томенко на прес-конференції у Києві. На його думку, у Президента України є «переваги» стосовно кожного із запропонованих кандидатів.

«Найвірогіднішою кандидатурою» М. Томенко назвав чинного прем'єра Анатолія Кінаха, пояснивши це тим, що, очевидно, парламентській більшості буде складно вийти на єдину узгоджену нову кандидатуру, і тому легше залишити старого прем'єра, змінивши склад уряду. Кандидатуру глави Донецької облдержадміністрації Віктора Януковича Микола Томенко вважає «найвпливовішою» і пояснює це внеском партії «Регіони України» у виборчий процес, а також внеском Донецького регіону в «економічну карту України». Кандидатуру першого віце-прем'єра Олега Дубини депутат охарактеризував як «найкомпромісніщу» для Президента, бо йдеться про «певний баланс» в оточенні глави держави, який «урівноважує» всі політичні сили. На думку М. Томенка, новий коаліційний уряд не буде сформовано, а лише поновлено його склад.

Коментуючи участь фракції «Наша Україна» у голосуванні за нового прем'єра у разі відставки чинного уряду, Микола Томенко висловив переконання, що фракція Віктора Ющенка не підтримає жодної із запропонованих кандидатур. А якщо хтось із «нашоукраїнців» таки проголосує за котрусь кандидатуру, то це буде його останнім днем перебування у цій фракції.

Юліана ШЕВЧУК.

Мітинги і вимоги

Мітинги, присвячені 85-й річниці Жовтневої революції, пройшли в Україні досить мирно й без ексцесів. Як повідомляють наші власні кореспонденти, в регіонах акції відбувалася традиційно: в них брали участь представники лівих політичних сил, здебільшого люди літнього віку під червоними прапорами та радянською символікою, які шкодували за минулим та звинувачували в усіх негараздах нинішню владу. Мітингуючі також протестували проти продажу землі, підвищення цін на комунальні послуги, транспорт, харчі та ліки, проти вступу України до НАТО, виступаючи за союз із Росією та Білоруссю.

У деяких містах України відбулися й акції альтернативних лівим політичних сил. Зокрема, у Львові, **як повідомляє наш власний кореспондент Оксана ТЕЛЕНЧІ,** обласна організація УНА-УНСО пікетувала Генеральне консульство Російської Федерації, протестуючи проти дій російських спецслужб під час звільнення заручників у Москві та заявивши про свій намір ініціювати створення громадської організації «Україна—Чечня».

А в Новоукраїнці, що на Кіровоградщині, **за повідомленням нашого власного кореспондента Олега БОНДАРЯ,** в ніч напередодні комуністичного свята невідомі зловмисники підпалили офіс райкому КПУ. Нині на місці пригоди працюють правоохоронці, але поки що вони з'ясували небагато.

Загалом, за даними міліції, святкування річниці Жовтневої революції 7 листопада пройшли в 320 містах України. В них узяли участь майже 28,5 тисячі осіб. Цього дня правоохоронці не зареєстрували жодного випадку порушення громадського порядку.

У НОМЕР

Близький Схід непокоїть усіх

У Києві відбувається дводенна міжнародна конференція, присвячена проблемам урегулювання близькосхідної кризи. Її організувала фракція Компартії України у Верховній Раді. У дискусії беруть участь представники уряду Палестини, політичних сил Іраку, члени Європарламенту.

А вчора голова делегації Верховної Ради в Парламентській асамблеї Ради Європи Борис Олійник розповів журналістам про свою поїздку до Іраку: він побував там у складі політичної групи ПАРЄ «Об'єднані європейські ліві». Борис Олійник, зокрема, висловився проти можливих воєнних дій проти Іраку, що їх планують США та Велика Британія.

***

Україно-американські відносини сьогодні перебувають на «найбільш складному етапі розвитку, починаючи з 1993 року», — заявив учора на прес-конференції в Києві другий заступник Держсекретаря США Стівен Пайфер. Як **передає УНІАН,** за його словами, нині між США і Україною виникла «криза довіри, яка стосується вищого рівня українського керівництва». Водночас, сказав він, його країна продовжує розглядати можливості співробітництва з Україною на різних рівнях для зміцнення довіри в україно-американських відносинах. Стівен Пайфер перебував у Києві з візитом, пов'язаним із розслідуванням звинувачень США на адресу України у продажу радарів «Кольчуга» Іраку.

ФОТОФАКТ

Прихильники Прогресивної соціалістичної партії України провели мітинг біля американського посольства в Києві.

На фото: учасники акції несуть домовину, що символізує поховання надій світового соціалізму.

Фото УНІАН.

Самоврядування — крок до реальної демократії

У КОМІТЕТАХ ВР

«Сьогодні реально діючого самоврядування ми не маємо», — наголосив на семінарі, присвяченому розгляду нової редакції закону «Про місцеве самоврядування в Україні», голова Комітету Верховної Ради з питань державного будівництва та місцевого самоврядування Анатолій МАТВІЄНКО.

Народний депутат переконаний, що прийнятий у першому читанні закон про місцеве самоврядування слід ще ретельно доопрацювати в рамках чинної Конституції, до якої згодом обов'язково треба внести зміни. Крім того, на думку Анатолія Матвієнка, закон не може бути прийнятий автономно, а має розглядатися в пакеті із законами про державні адміністрації і адміністративно-територіальний устрій, який потрібно змінити. Бо із 12 тисяч територіальних громад майже 7 тисяч сьогодні бездіяльні. Водночас у новому законі про самоврядування буде передбачено повноваження кожного рівня ради. А представники Президента на місцях виконуватимуть наглядову й контрольну функції.

За словами заступника парламентського комітету Юрія Ключковського, насамперед потрібно чітко виписати і розмежувати повноваження органів місцевого самоврядування і державних адміністрацій. Бо брак суспільного контролю за тими, хто обіймає посади, на які призначають, значно нижче, ніж за представницькими органами влади.

Представники регіонів, кажучи про посилення самоврядування, висловили побажання, щоб у новій редакції документа було передбачено умови дострокового припинення повноважень міського голови, збільшення кількості депутатів у радах, врегулювання державної і недержавної власності тощо.

Анатолій Матвієнко поінформував, що члени Комітету з питань державного будівництва та місцевого самоврядування вже домовилися з вітчизняними і міжнародними експертами про утворення ради при комітеті, яка координуватиме роботу всіх зацікавлених інституцій стосовно реформування питань і державного будівництва, і місцевого самоврядування.

На семінарі, організованому управлінням зі зв'язків із місцевими органами влади і органами місцевого самоврядування, апаратом ВР та Програмою сприяння парламенту України університету Індіани, також обговорено статус територіальних громад і проблеми фінансування та міжбюджетних відносин в умовах нового Бюджетного кодексу.

Наталя ЯРЕМЕНКО.

Складний шлях до заповітного мандата

Місцевий суд Центрального району Сімферополя зобов'язав кримський виборчком зареєструвати депутатами Верховної Ради Криму Василя Хмельницького і Лева Миримського, **повідомляє «Інтерфакс-Україна».** Суд визнав незаконною постанову виборчої комісії Криму про визнання повторних виборів депутатів ВР Криму в окрузі № 30 Сімферополя недійсними, встановивши, що порушення законодавства, які мали місце під час проведення виборів, не вплинули на підсумки виборів. Суд вважає, що ані прокуратура, ані інші кандидати в депутати в цьому окрузі, зокрема ті, які оскаржили результати виборів, не навели доказів причетності кандидата В. Хмельницького до підкупу виборців. Василь Хмельницький був народним депутатом України ВР 3-го скликання.

Ситуація з Левом Миримським ще заплутаніша. Він — чинний народний депутат України, але також переміг на повторних виборах до кримського парламенту в окрузі № 25 Сімферополя. Кримський виборчком визнав ці результати, але прийняв рішення, що зареєструє його депутатом ВР Криму лише після того, як він складе повноваження народного депутата України. Сам Л. Миримський наполягав на тому, щоб спочатку отримати мандат депутата кримського парламенту, а лише потім здати мандат народного депутата, і оскаржив рішення кримського виборчкому в суді. Тепер суд прийняв рішення про незаконність дій виборчкому, яке може бути оскаржено в Апеляційному суді Криму протягом місяця.

НАДЗВИЧАЙНА СИТУАЦІЯ

П'яний убозівець застрілив людину

У райцентрі Ананьєві в ніч на минулу суботу двоє працівників одеського УБОЗу (капітан і лейтенант міліції) посварилися з одним із відвідувачів бару — розпочалася бійка.

Офіцер міліції вихопив табельну зброю і кілька разів вистрілив у повітря. Люди в паніці почали вибігати з приміщення. Тоді другий убозівець, капітан, вистрілив на влучення і вцілив у стегно підприємця. Стрілянину й крики почув колишній працівник міліції 54-річний пенсіонер, який мешкав поряд з баром. Він вибіг на вулицю і зробив спробу припинити безчинство. Капітан міліції вистрілив у нього й смертельно поранив чоловіка.

Розслідуванням надзвичайну ситуацію прокуратура Одеської області.

Георгій ВОРОТНЮК.

Одеська область.

За відсутністю складу злочину

Прокуратура Запорізької області закрила кримінальну справу за фактом смерті народного депутата України Олега Олексенка, котрий помер у липні цього року після операції, у зв'язку з відсутністю складу злочину. Про це повідомив **агентству «Інтерфакс-Україна»** старший помічник прокурора Запорізької області Леонід Кирилаш. У рамках розслідування кримінальної справи, яку порушили на вимогу депутатів фракції «Наша Україна», було проведено судово-медичну експертизу. Вона довела, що смерть О. Олексенка настала від гострого панкреонекрозу, який розвинувся у результаті хронічного панкреатиту (хвороби підшлункової залози). Згідно з висновками експертизи, лікування депутата було проведено належно і сповна.

Керівництво та колектив державної податкової адміністрації в Київській області глибоко сумують і висловлюють щире співчуття першому заступникові голови ДПА в Київській області — начальнику Управління податкової міліції, генерал-майору податкової міліції Гордієнку Миколі Григоровичу та його родині з приводу тяжкої, непоправної втрати — смерті його матері **Ніни Степанівни.**

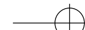

Згадайте про боргові зобов'язання!

ГРОШІ

(Початок на 1-й стор.).

— Валерію Олексійовичу, наші бюджети двох попередніх років мали дефіцити менші, ніж у багатьох розвинених країнах. Чи не час зверстати бездефіцитний?

— Це було б дуже вчасно. Хоч я погодився б і на малопрофіцитний, за умови, що додаткові доходи адресувалися б на погашення зовнішнього боргу. Мені здається, це було б розумно з усіх точок зору.

— Якщо не помиляюся, наступного року Україну очікують колосальні видатки за борговими відсотками.

— Саме так, мало не 12 мільярдів гривень. І згадайте, що скоротити зовнішній борг практично не вдалося навіть у 2000 році, коли мали шестивідсотковий приріст валового внутрішнього продукту. Адже формального скорочення в основному ми досягли тоді завдяки взаємозаліку за угодою з розподілу Чорноморського флоту. А економіка дала зниження боргу лише на 900 мільйонів доларів. Минулого й нинішнього року скоротили ще менше. Тож якщо йдеться про профіцит в ім'я погашення зовнішнього боргу, то я обома руками «за». Нам треба використати роки економічного зростання для погашення старих боргів. Адже від нових ми, схоже, не застраховані. Та все це словеса: немає профіциту — нічого про це й говорити.

— Що ви думаєте з приводу пропозицій погашати борги за рахунок коштів, виручених від приватизації?

— Згідно з нашим законодавством доходи від приватизації не є фінансовими результатами бюджетного року. Скажу більше. Якщо їх спрямовувати на фінансування видатків, то це провокуватиме зростання фіскального дефіциту, хоча він і не розкручуватиме інфляцію. На мою думку, ці ресурси могли б, скажімо, бути зосереджені у спеціальному резервному фонді під контролем Верховної Ради. А спрямовувати їх доцільно на інвестиції, тоді б дефіцит бюджету стимулював економічне зростання. Те саме відбуватиметься, якщо ці кошти спрямовувати на покриття різниці між реальними і бажаними ставками банків за довгострокового кредитування інноваційних проектів.

— Кабінет Міністрів розраховує наступного року одержати від приватизації майже два мільярди. Ви гадаєте, це реально?

— Як на мене, ні. Якщо тільки депутатів не вмовлять переглянути список підприємств, які не підлягають приватизації. Або не реструктурують борги та не піднімуть тарифи на електроенергію, що примусить потенційних покупців подивитися на українські обленерго іншими очима. Проте навіть за таких реалій ФДМУ слід працювати розторопніше.

— Як і раніше, заниженим курсовим значенням, розміром дефіциту бюджету, прогнозним рівнем ВВП уряд нібито перекреслює будь-які сподівання на економічне зростання. Чи так здається?

— Не зовсім. Бюджет першого читання не був бюджетом амбіційного економічного зростання бо в ньому були відсутні помітні інвестиції, натомість відчувалося надмірне прагнення до нових запозичень. Цей бюджет поки що не став і бюджетом структурних реформ.

— Що позитивного?

— Вчасний старт бюджетного процесу. Позиція Комітету ВР з питань бюджету — поставити зростання його доходів у залежність від податкових нововведень, стриманіше ставлення до запозичень. Мені подобається і вимога поліпшити фіскальне адміністрування. Але одне те, що видатковій частині бюджету поки що приділяли значно менше уваги, ніж доходній, нівелює всі позитиви. Однак є надія, що під час другого читання бюджету буде інакше.

— А на що можна розраховувати в ідеалі?

— Ідеальним було б становище, за якого і видатки бюджету зростають, і рівень вилучення частки валового внутрішнього продукту скорочується. Але для цього потрібна податкова реформа: ставки знизити, збір податків поліпшити, частину пільг скасувати. Тоді варто було б очікувати і на зростання бази оподаткування, і на зменшення фіскального навантаження на економіку.

— І останнє. Бюджетні плани висвітлили непорозуміння між Нацбанком і Міністерством фінансів на 700 мільйонів гривень. Що ви скажете з цього приводу?

— Те, що доходи від НБУ — віртуальні. Як некомерційна структура, ми за те, щоб різницю між ними і видатками спрямовувати на розвиток економіки. Але за теперішньої дефляції 700 мільйонів гривень доходу за цінними паперами ми не одержимо. Якщо на це не зважати, то гіпотетично банк можуть примусити переглянути терміни повернення йому раніше реструктурованих боргів. То де логіка?

Сергій ВЛАД.

Переплавимо ракети на рала?..

Як уже повідомляв «ГУ», на військовому аеродромі поблизу населеного пункту Озерне на Житомирщині знищують крилаті ракети повітряного базування Х-22. До липня 2004 року Україна планує знищити 225 таких ракет. У присутності представників міністерств оборони України та США ракету завдовжки майже 12 метрів було розрізано навпіл, під спеціальним пресом деформовано сопло ракетного двигуна. Знищенню також підлягають 31 важкий бомбардувальник середнього радіусу дії Ту-22, 12 з яких базуються в Полтаві та ще 19 літаків — у Миколаєві.

Фото Володимира ТАРАСОВА (Укрінформ).

На знімку: момент ліквідації першої крилатої ракети.

ОСВІТА

Промінь знань майнув за грати

Незабаром більше сорока засуджених, які відбувають термін ув'язнення у Кіровоградській виправній колонії № 6 і не мають середньої освіти, сядуть за парти, щоб надолужити прогалини в знаннях. Заради цього у виправному закладі відкрито вечірню загальноосвітню школу.

З ініціативою про створення такої школи виступило керівництво колонії, яке звернулося з відповідною заявою до управління освіти міськвиконкому. Ідея знайшла підтримку в депутатів-освітян. Вони взялися забезпечити новий навчальний заклад педагогічними кадрами, надати методичну допомогу.

— Я вважаю, що такий заклад украй потрібний, — каже депутат міськради директор кіровоградського колегіуму Маргарита Борисова, — адже люди сідають за грати не на все життя... А повноцінна середня освіта дасть їм змогу після відбуття покарання швидше адаптуватися до нормального життя, збільшить шанси на працевлаштування.

Маргарита Борисова припускає, що рівень знань, які надаватимуть засудженим, буде навіть ліпший, ніж у звичайних загальних школах. З огляду на вищу зарплату (доплата за шкідливі умови праці) там згодилися працювати кращі педагоги міста. До того ж засуджені з більшою відповідальністю ставляться до навчання, як ніхто інший розуміючи перспективи, що відкриває перед ними документ про середню освіту.

Фінансуватиметься школа за рахунок коштів бюджету, виділених Державним департаментом України з питань покарань для утримання виправної колонії. З адміністрацією вирішено питання про шкільні класи, забезпечення учнів зошитами, канцелярським приладдям, оплату праці.

Олег БОНДАР.
Кіровоградська область.

ВИДАННЯ

Село на вітрах історії

Нещодавно вийшла у світ книжка про село Грозинці Хотинського району Чернівецької області. Написав її не професійний історик, а знаний буковинський краєзнавець, збирач старожитностей, художник, заслужений майстер народної творчості Іван Снігур. Цей населений пункт — його колиска, мала батьківщина. Тому книжка, як мовиться, написана на одному подиху, з великою синівською любов'ю. Першими її читачами стали, звичайно, земляки автора.

Видання проілюстроване рідкісними фотографіями, які автор багато літ вишукував по архівах України і Росії. Одним із спонсорів видання цієї книжки була Чернівецька міська рада.

Василь БАБУХ.
Чернівецька область.

Творча сім'я

Львівське училище прикладного мистецтва імені І. Труша стало першою сходинкою у творчій кар'єрі родини Костирків. Подружжя Наталя Паук і Стефан Костирка родом з Перемишлянщини, що на Львівщині, все життя присвятило мистецтву. Сімейним звітом стала виставка робіт матері, батька і дочки в Національному музеї у Львові, на якій було представлено більш як 40 робіт.

На знімку: творча сім'я — Наталя, Саломея і Стефан Костирки.

Фото Володимира ПЕСЛЯКА (Укрінформ).

КРИМІНАЛ

Інтелект потребує обліку

У Дніпровському проектному інституті сталі так зуміли занедбати бухгалтерський облік, що чимало бюджетних асигнувань науковцями використано не за призначенням. Це з'ясувало контрольно-ревізійне управління міста Дніпропетровська. Аудитори-ревізори також висунули колективу претензії стосовно негосподарського ставлення до своєї інтелектуальної власності. Науково-технічні розробки тут не квапилися реєструвати, брати на облік та патентувати. Лише цього року інститут втратив майже мільйон гривень за інтелектуальну продукцію, напрацьовану за бюджетні кошти.

Микола НЕЧИПОРЕНКО.
Дніпропетровськ.

АНОМАЛІЇ

Стихія. Удар з-під землі

Хеллоуїн, що традиційно святкують у костюмах, які зображують чортів, вампірів та іншу нечисть, цього року запам'ятається італійцям немаскарадним жахом. Під уламками школи у місті Сан-Джуліано загинуло 26 осіб, переважно діти, котрі зібралися на святкування Дня всіх святих. Трагедія сталася в результаті землетрусу. Найсильніші із серії підземних поштовхів, що спостерігалися протягом кількох днів, досягали 5,4 бала за шкалою Ріхтера. В аварійному стані — кілька будівель, кілька сот людей дістали поранення різного ступеня тяжкості, близько трьох тисяч жителів міста евакуйовано із своїх домівок. В історії Сан-Джуліано це вже друга подібна трагедія — 450 років тому місто було практично повністю зруйноване сильним землетрусом.

247 років тому, також у День усіх святих, стався відомий Лісабонський землетрус, який був для Європи справжнім шоком. 1 листопада 1755 року на столицю Португалії — Лісабон обрушився підземний удар, сила якого оцінювалася фахівцями у 8,6 бала за шкалою Ріхтера. О 9 годині ранку несподівано пролунав звук, схожий на підземний грім. З ним збігся перший із трьох головних поштовхів, що тривав трохи більше шести хвилин.

За годину після головного поштовху море відступило, оголивши дно затоки. Трохи пізніше на берег обрушилося кілька хвиль заввишки до 7 м, що поглинули набережну, а коли вода відринула, від масивної кам'яної набережної не залишилося й сліду — її поглинула тріщина в землі.

Багато районів міста перетворилося на купи руїн. Сотні жителів, які в момент катастрофи були в храмах з приводу свята, загинули під уламками. Все, що вціліло, в перші хвилини знищили пожежі. Загинуло 70 із 230 тисяч жителів міста, в гавані виросла скеля, дно стало сушею, змінилися обриси узбережжя Португалії. Ця подія настільки вразила європейців, що Вольтер відгукнувся на неї «Поемою про загибель Лісабона».

Найдавніші дані про землетруси містяться в китайських письмових джерелах, «вік» яких — понад три тисячі років. У грецьких, римських, персидських, арабських і єврейських пам'ятках писемності також є багато відомостей про прадавні землетруси. Біблія в цьому плані не виняток.

Вважається, що першою біблійною згадкою про землетрус є розповідь про перебування Мойсея на Синайській горі. На думку деяких сейсмологів, історія про руйнування Ієрихона теж описує землетрус. Археологічні дослідження довели, що всі стіни міста впали в одному напрямку, це схоже на ефект сейсмічного руйнування. Содом і Гоморра, судячи з усього, також були знищені землетрусом.

Одним із найруйнівніших виявів підземної стихії за всю історію людства є землетрус на Середньому Сході в 1201 році. Він відчувався на площі 2 мільйони кв. км в Єгипті, Сирії, Малій Азії, Сицилії, Вірменії, Азербайджані. Кількість загиблих перевищила мільйон осіб.

У слов'янських літописах згадується про сильний підземний поштовх у 1230 році. Його спостерігали 1 травня 1230 року в Києві, Переяславі, Володимирі, Новгороді. У Києво-Печерській лаврі церква св. Богородиці розпалася на чотири частини. В Переяславлі-Заліському церква святого Михайла розкололася навпіл.

Епіцентр найсильнішого в Китаї землетрусу 1556 року (8 балів за шкалою Ріхтера) був у провінції Сіань. За свідченнями істориків, цілі міста провалювалися під землю, зріджену внаслідок коливань, тисячі осель, виритих на пухких пагорбах, зникли за лічені секунди. З цим, безсумнівно, пов'язана величезна кількість жертв — 830 тисяч осіб.

У сейсмічно найактивнішому районі США — Каліфорнії один з найбільших землетрусів (8,3 бала за шкалою Ріхтера) стався 19 квітня 1906 року в Сан-Франциско. Три послідовні поштовхи тривали не більше хвилини, проте розміри завданої шкоди були величезні. Багато районів міста було стерто з лиця землі, на околиці внаслідок сильних коливань було скинуто з колії поїзд. Але найгірше було попереду: через руйнування газопроводів спалахнула пожежа, і всі дерев'яні будівлі (а місто в основному забудоване ними) загорілися. Боротися з вогнем було неможливо, оскільки водопровідні магістралі і насосні станції в результаті землетрусу вийшли з ладу. Місто палало три доби. У вогні пожеж загинуло 500 кварталів, але загальна кількість загиблих була невелика — близько 700 осіб.

У минулому столітті найбільші руйнування спричинив землетрус Шінсай, що стався в Японії 1 вересня 1923 року (сила поштовху досягала 8,2 бала). В результаті морське дно в затоці Сагамі опустилося на 400 метрів! Кількість загиблих перевищила 140 тисяч осіб. Було зруйновано 575 тисяч будинків, а сума шкоди (за сучасним курсом) становила близько 35 мільярдів доларів.

Загальна кількість жертв землетрусів на планеті протягом останніх 500 років становила 5 мільйонів осіб. Щороку сейсмологи реєструють приблизно 500 тисяч землетрусів різної сили. З них 100 тисяч відчувають люди, близько сотні мають силу, що дорівнює 6—6,9 бала за шкалою Ріхтера, десять — 7—7,9 і лише один досягає або перевищує 8 балів. Будь-який семибальний землетрус може стати величезною катастрофою. Проте він може залишитися і непоміченим. Так, грандіозний катаклізм — Гобі-Алтайський землетрус (1957 р., сила — 8,5 бала, інтенсивність — 11—12 балів за шкалою MSK-64) через величезну силу, малу глибину вогнища і відсутність рослинного покриву залишив на поверхні найповнішу і різноманітну картину сейсмічних змін на території, що дорівнює Данії або Голландії. Мало того, про два дев'ятибальні підводні землетруси, найсильніші серед зареєстрованих, знають лише фахівці. Один стався в 1906 році біля берегів Еквадору, другий — у 1933-му — біля берегів Японії. Обидва — далеко від берега і в глибині океану. Тому катастрофічних наслідків не мали.

Олег ДЕНИСОВ.

Тисяча років сусідства і взаємодії

**Володимир ЛИТВИН,
Голова Верховної Ради України,
професор, член-кореспондент
Національної академії наук України**

Поляки доклали максимум зусиль, щоб у 1918—1920 рр. відродити свою державу з небуття, в якому та перебувала з 1795 р. Відроджувати можна було тільки те, що існувало, тобто Річ Посполиту — державу, в якій у XVIII ст. на величезній території від Балтики майже до Чорного моря жили мільйони поляків, литовців, українців, білорусів і євреїв.

Згуртувавшись навколо «начальника держави» Ю. Пілсудського, наділеного майже диктаторськими повноваженнями, використовуючи різнобічну допомогу Франції та інших держав-переможниць у світовій війні, польська національна еліта виявила гідну подиву наполегливість, гнучкість і винахідливість, щоб здобути контроль над максимально можливою територією на сході.

Проведений у Сілезії, Вармії та Мазурах плебісцит виявився несприятливим для Польщі. Основна частина середньовічних польських земель на заході залишилася за Німеччиною. Зате Польща здобула перемогу в українсько-польській війні 1918—1919 рр. і окупувала майже всю Білорусію та українські землі по Збруч і Горинь. Опинившись улітку 1920 р. на краю загибелі у двобої з налаштованою на «світову революцію» Червоною Армією, Польська держава все-таки витримала військовий тиск і відповіла ударом на удар. Звичайно, «чудо на Віслі» пояснювалося не військово-економічними перевагами Польщі, а крахом авантюристичної політики «воєнного комунізму» в радянських республіках. Якраз цей крах й врятував Європу від «світової революції».

Наступним кроком Ю. Пілсудського було захоплення у жовтні 1920 р. населеного переважно поляками литовського міста Вільно (Вільнюса) з околицями.

Завоювання на сході були підкріплені дипломатичними методами. Зокрема, про відсутність домагань на українські землі під польським контролем офіційно оголосили і УНР (Варшавський пакт), і УСРР та РСФРР (Ризький мирний договір).

Українські етнічні землі міжвоєнної Польщі обіймали територію в 120 тис. кв. км. Цю площу варто порівняти з територією довоєнної Польщі (388 тис. кв. км), тодішньою територією УСРР (450 тис. кв. км) і територією Польщі без українських земель (258 тис. кв. км).

На українських землях проживало понад 10 млн. осіб, або майже 30 відсотків населення Польщі. Основну частину населення становили українці, хоча ця земля була батьківщиною для мільйонів поляків, євреїв та інших національностей. Ці території мали різну історичну долю: Східна Галичина з Лемківщиною, Холмщина з Підляшшям, Західна Волинь з Поліссям.

Основною частиною населення Східної Галичини були українці — 3 293 тис. осіб. У містах нерідко переважало польське населення. Зокрема, у 200-тисячному Львові у 1918 р. налічувалося 112 тис. поляків (57 відсотків) і тільки 27 тис. українців (12 відсотків).

Територія Холмщини (Забужжя) і на північ від неї — Підляшшя з X ст. заселялася русинами (дулібами й бужанами) та поляками. З кінця XIV ст. вона перейшла під владу Польщі, а з початку XIX ст. — Росії. Під час світової війни царський уряд перед відступом депортував звідси близько 120 тис. українців. За переписом 1931 р., серед населення основної частини Холмщини з Підляшшям (за винятком населеної майже повністю поляками західної частини) українці становили 32 відсотки, «латинники» (тобто українці за мовою і римо-католики за віросповіданням) — 26 відсотків, поляки — 30, євреї — близько 10 відсотків.

За Ризьким мирним договором 1921 р. Волинська губернія була поділена на дві частини: Західна Волинь з Поліссям відійшли до Польщі, а Східна Волинь (Житомирщина) залишилася у складі УСРР. За Всесоюзним переписом населення 1926 р., на радянській Волині польське населення не перевищувало 12 відсотків, єврейське — 9 відсотків, німецьке — 7 відсотків. За переписом 1931 р., в польській частині колишньої Волинської губернії поляки разом з «латинниками» становили 15 відсотків населення, а євреї — близько 10. Основною частиною населення тут були українці.

Уже в самому механізмові відродження Польської держави були закладені гострі міжнаціональні суперечності. Річ Посполита XVI—XVIII ст. була союзом тільки двох народів — поляків і литовців. Українська і білоруська еліта цієї країни переважно за вільним вибором, як це було показано в попередніх розділах, приєдналася до правлячої верхівки, а з часом і зовсім полонізувалася. Щоб протистояти асиміляції, українському народу довелося відродити свою нову, козацьку еліту. Подібно до попередньої, вона також стала з часом неспроможною задовольняти народні прагнення землі і волі. На новому історичному етапі українці створили на території Російської імперії та Австро-Угорщини свою ще одну, вже третю за рахунком, інтелектуальну і підприємницьку еліту, яка очолила національно-визвольну боротьбу на початку XX ст. Хоч тоді ця боротьба не увінчалася успіхом, у ході її вперше виникла згуртована українська нація.

На відміну від Речі Посполитої XVI—XVIII ст., яка складалася з крихких середньовічних народностей, Польська держава 1918—1939 рр. увібрала в свої кордони набагато монолітніші нації. Механічне відтворення етнічної структури попередньої Речі Посполитої без наділення її непольських народів державними правами призвело до появи міжнаціональної і міждержавної напруженості.

Польські правлячі кола не ставили перед собою завдання цілковитого поглинення Литовської держави. Литовсько-польські суперечності були зав'язані на територіальній проблемі (Вільно). Білорусько-польські відносини внаслідок недостатньої зрілості і згуртованості білоруської нації не були особливо небезпечні для польської державності, хоча жодною мірою не могли слугувати їй опорою. Українсько-польські відносини, які нагромадили негативний потенціал протистояння в попередні історичні епохи, у новій політичній ситуації набули особливої гостроти.

Так або інакше польські правлячі кола повинні були пристосуватися до цієї гостроти відносин з багатомільйонною українською громадою. Погодитися на етнографічний принцип формування держав, які з'явилися на місці колишніх імперій, вони не могли. За доби середньовіччя польські етнічні землі на заході були германізовані, а об'єднання з Литвою в XVI ст. зробило для Польщі можливим компенсаційний тиск на східних сусідів. За багато віків такого розвитку смуга етнічно чистих польських земель дуже звузилася. За цих умов відроджувати державність на етнографічній основі польська національна еліта вважала неможливим. Тому вона відмовилася від запропонованої їй Антантою лінії Керзона і обрала тактику просування кордону якомога далі на схід суто військовими засобами.

Народжена в такий спосіб (не без допомоги В. Леніна, який прорахувався у своїх планах), Друга Річ Посполита виявилася надзвичайно крихким державним утворенням у складній геополітичній ситуації Центрально-Східної Європи. Половину її території займали так звані «східні креси», тобто регіони з переважанням непольського населення, яке не вважало новонароджену державу своєю. На цій особливості могли добре пограти сусіди Польщі на її західних та східних кордонах — Німеччина і Радянський Союз. Ці держави вважали післявоєнний політичний устрій в Європі для себе невигідним. Польща, яка була матеріалізованим породженням версальського устрою, потрапляла в небезпечну ситуацію в разі узгоджених дій двох сусідніх держав. Її природний союзник Франція, яка доклала особливо багато зусиль до створення саме такої, етнічно неоднорідної Польщі, була надто далеко, щоб надати їй негайну й ефективну допомогу. Створюючи таку Польщу, керівники Франції думали лише про одне: щоб на протилежних кордонах Німеччини з'явилася велика за територією та населенням країна, здатна замінити за балансом сил дружню дореволюційну Росію.

Деякі вчені в минулому пробували довести наявність у Ю. Пілсудського «федераційної» моделі творення Польської держави. Однак ця концепція ніколи не була розроблена в деталях і навіть не була офіційно проголошена.

Насправді Ю. Пілсудський навіть не замислювався над моделями державотворення, а здійснював усупереч волі керівників Антанти просування польського кордону на схід шляхом доконаних фактів. Це вже пізніше дослідники взялися за отеоретизовування його політики. Фактично в усі часи політика Польщі на кресах визначалася сформульованою національ-демократами «інкорпораційною» моделлю.

Поглинення, за польськими ендеками (бо були й українські), мало бути поетапним. Спочатку слід було здійснювати державну полонізацію непольського населення, тобто підпорядкувати його установам, обов'язкам і правилам, які існували в усій Польщі, й водночас витісняти на манівці громадсько-політичного життя, або й зовсім ліквідовувати організації, створені українцями на попередніх історичних етапах. Більш глибока, етнічна полонізація була розрахована на триваліший період і здебільшого мала охоплювати сфери освіти й виховання, особливо — підростаючого покоління.

Ця політика в перші роки проводилася обережно, особливо у Східній Галичині, яка зберігала статус «міжнародної території». У березні 1921 р. польський сейм затвердив Конституцію Польщі, яка проголошувала: «Окремі державні закони забезпечать меншинам у Польській державі цілковитий та вільний розвиток їхніх національних властивостей шляхом діяльності органів автономних меншин публічно-правового характеру, зокрема, органів загального самоврядування».

Насправді такі обіцянки були розраховані тільки на міжнародну громадськість. Виконувати їх ніхто не збирався. Після виборів до сейму 1922 р., які населення Східної Галичини бойкотувало, лідер ендеків С. Гломбінський з тривогою заявив: «Духовна єдність кресів з батьківщиною до цього часу не забезпечена». Незабаром після цього було створено колонізаційний фонд для поселення на кресах протягом 3—4 років не менше 40 тисяч поляків-осадників.

У листопаді 1922 р. у Великій Британії перемогли на виборах консерватори, ставлення яких до Польщі було прихильнішим, ніж у лейбористів. Польський прем'єр-міністр В. Сікорський зробив усе можливе, щоб переконати новий уряд у необхідності зміцнення «санітарного кордону», що мав відділяти Європу від Радянського Союзу.

12 лютого 1923 р. польський сейм у зверненні до західних держав поставив за вимогу узаконити умови Ризького договору від 18 березня 1921 р. як чинника «господарської і політичної необхідності, неодмінної умови стабільності в Європі». Водночас уряд В. Сікорського оголосив декларацію, в якій пообіцяв на підставі Конституції 1921 р. врегулювати відносини у Східній Галичині і захищати права місцевого українського населення. Цього було досить, щоб Рада послів Антанти в Парижі 19 березня 1923 р. надала Польщі всі юридичні права на володіння Східною Галичиною і офіційно визнала східні кордони Польської держави, встановлені Ризьким мирним договором.

Українсько-польські взаємовідносини міжвоєнного періоду визначаються стосунками між українською громадою всередині самої Польщі і Польською державою. Безсумнівно, існували й відносини між Польщею та УСРР (з 1936 р. — УРСР), але вони були лише певним нюансом радянсько-польських відносин, і тому повинні оцінюватися в контексті останніх.

Відносини між українською громадою в Польщі і польською державністю в її різних формах (урядом, парламентом, костьолом, політичними партіями тощо) повинні цікавити нас не самі по собі, а тільки в міжнародному контексті. Причина проста: ці відносини не могли залишитися внутрішньою справою Польщі, хоч би як цього бажали польські правлячі кола.

Після 14 березня 1923 р. в польських політичних колах почали вважати, що більше не треба оглядатися ні на міжнародну громадськість, починаючи від Ліги Націй, ні на позиції тієї чи іншої країни, якщо йдеться про Західну Україну. Проблеми Західної України розглядалися правлячими колами як внутрішні.

Як географічний регіон Західна Україна з'явилася після втрати Східною Галичиною міжнародного статусу. Вона складалася з трьох воєводств, утворених у лютому 1921 р. на українських землях, успадкованих Польщею від Російської імперії (Волинського, Поліського та Новогородського), а також з трьох воєводств, утворених 1921 р. на місці постімперського намісництва «Галіції і Лодомерії» (Львівського, Станіславівського і Тернопільського). Регіон не знайшов будь-якого відображення в польському адміністративно-територіальному поділі. Навпаки, влада штучно зберігала так званий «сокальський кордон», який до революції відділяв українські землі Російської імперії від таких само земель Австро-Угорщини. Причина була зрозуміла: обмежити вплив політично розвиненої галицької інтелігенції здебільшого на селянське населення територій, успадкованих від Російської імперії.

Однак українці двох різних імперських реґіонів об'єдналися для спільної боротьби за свої національні права. Точкою відліку такої боротьби можна вважати 20-тисячний мітинг біля Собору Св. Юра у Львові, скликаний для визначення позиції української національної меншини в Польщі напередодні опублікування рішення Ради послів Антанти. Думку всіх присутніх у своїй промові висловив колишній віце-президент парламенту Австро-Угорщини 82-літній професор Ю. Романчук. Свою промову він закінчив словами присяги, яку присутні повторювали поодинокими реченнями, піднісши догори праву руку: «Ми, український народ, клянемося, що ніколи не погодимося на панування Польщі над нами й кожну нагоду використаємо, щоб ненависне нам ярмо неволі зі себе скинути та злучитися з цілим великим українським народом в одній, незалежній, соборній державі».

Присутнім на мітингу тоді не було відомо, коли і як буде досягнута соборність українських земель. У прийнятій резолюції мітингу йшлося тільки про те, що «недалека ся хвиля, коли цілий український народ по обох боках Збруча і Дніпра зірветься до боротьби й роздавить ненависного ворога».

Не можна сказати, щоб українські політичні діячі центристського спрямування не шукали порозуміння з польською владою. Незабаром після втрати Східною Галичиною статусу «міжнародної території» в найвпливовішій партії українських націонал-демократів (з 1919 р. мала назву Української народно-трудової) взяли гору поміркованi лідери на чолі з В. Охримовичем. Вони висунули гасло автономії для всіх українських земель у складі Польщі. Це гасло свідчило про те, що партія трудовиків відмовлялася вважати Польщу окупаційною державою і робила спробу налагодити діалог з державною владою. На відміну від неї, закордонна група трудовиків у Відні продовжувала відстоювати доцільність існування Української національної ради і уряду ЗУНР в екзилі.

Небажання польської адміністрації йти на компроміс у національному питанні підірвало позиції В. Охримовича. У грудні 1923 р. він залишив посаду голови партії. Нове керівництво заявило, що відмовляється від «добровільного признання панування чужої нації на українській землі навіть на перехідний період».

Однак центристські сили, які були представлені передусім партією трудовиків, улітку 1925 р. згуртувалися в Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО). Воно залишалося до 1939 р. провідною політичною силою серед українців Польської держави.

УНДО вперше порушило питання не тільки про співробітництво з польським адміністративним апаратом, а й про ставлення до Радянського Союзу. Отже, слід коротко зупинитися на політиці радянського керівництва щодо Західної України.

У 20-х рр. основні засади радянської політики щодо Польщі диктувалися Ризьким мирним договором. Радянська дипломатія робила спроби скористатися етнополітичною нестабільністю Польської держави для остаточного підпорядкування її собі. Через це багатомільйонна українська громада викликала у керівників СРСР підвищену увагу.

Після радянсько-польської війни 1920 р. десятки тисяч людей з обох боків кордону виявили бажання переселитися в свою країну. За Ризьким договором, радянські республіки і Польща були зобов'язані надавати переселенцям та реемігрантам матеріальну допомогу і моральну підтримку. До українських радників та секретарів повноважних представництв у Варшаві, Берліні, Празі почали звертатися бажаючі набути громадянство УСРР і переселитися до Радянського Союзу.

Загальну кількість тих, хто приїхав до радянської України з Польщі, визначити важко. Дипломатичними каналами користувалася здебільшого інтелігенція. Був і нелегальний спосіб перетину кордону, яким користувалася в основному молодь, котра намагалася отримати працю або фахову підготовку в радянських школах. За оцінками М. Грушевського, у першій половині 20-х рр. з Галичини в УСРР переселилося не менш як 50 тис. осіб.

Керівники СРСР досягали впливу на українську громаду Польщі через утворені в їхньому середовищі комуністичні групи, які діяли нелегально. У червні 1923 р. шляхом злиття цих груп виникла Комуністична партія Західної України (КПЗУ). У радянській пресі інформація про діяльність КПЗУ була завжди. Тому за межами Польщі про неї створювалося враження як про серйозну політичну силу. А насправді вплив КПЗУ на суспільство був мінімальний: на початку 1924 р. вона об'єднувала 1,8 тис. осіб, у 1928 р. — не більш як 600, на жовтень 1934 р. — 4,3 тис. Після вбивства С. Кірова в УРСР здійнялася хвиля політичних репресій. Через Комінтерн членів Комуністичної партії Польщі та її територіального відгалуження — КПЗУ — викликали в СРСР і репресували. У 1938 р. вся КПП (і КПЗУ в її складі) була оголошена Комінтерном «бандою шпигунів і провокаторів».

Істотніший вплив на українську громаду в Польщі здійснювався з СРСР шляхом фінансового «підгодовування» місцевих організацій. Уряд радянської України щорічно витрачав на це з санкції Москви сотні тисяч золотих рублів. Найбільшими споживачами таємного кошторису були Львів і Варшава. Фінансувалися різноманітні культурно-просвітницькі і економічні організації — Сельроб, УНДО, приватні українські школи, кооперативні спілки та видавництва, журнали «Культура», «Праця», «Нові шляхи», газети «Рада», «Сила», «Світло», Національний етнографічний музей у Львові, Наукове товариство ім. Т. Шевченка. Від фінансованих організацій не вимагалося жодних послуг, бо інакше переважна їх більшість відмовилася б від пропонованих асигнувань.

Фінансувалися навіть антикомуністично настроєні організації. Зокрема, у підготовленому уповноваженим НКЗС СРСР при уряді УСРР О. Шліхтером листі, який мав підписати генеральний секретар ЦК КП(б) У Л. Каганович (адресувався лист у січні 1927 р. Й. Сталіну разом із проектом таємного кошторису), необхідність фінансування НТШ обґрунтовувалася так:

«НТШ і наш зв'язок з ним мають величезне значення для завоювання симпатій висококваліфікованої української інтелігенції, яка гуртується навколо цього. Допомога йому є в очах галицької інтелігенції ніби нашим природним обов'язком щодо молодшої сестри ВУАН (Всеукраїнської академії наук. — **Авт.**), яка позбавилася після польської окупації всілякої державної допомоги. Цілком зрозуміло, якщо воно почне субсидуватися з інших джерел, то не збереже свого сучасного обличчя. А теперішнє обличчя товариства таке, що воно при всій ворожості значної частини його членів до «більшовицьких експериментів» і т. п. об'єктивно не може не визнавати того, що сучасним центром зростання і розвитку української культури є саме УСРР. Це для нас — велике політичне досягнення, яке є також результатом нашої допомоги, наших субсидій».

На установчому з'їзді УНДО в липні 1925 р. головою українських націонал-демократів було обрано Д. Левицького. Його, як і багатьох інших товаришів по партії, дезорієнтували широкомасштабні заходи Москви з розгортання українізації. Готуючи передумови до об'єднання націонал-демократів, він мав розробити їхню політичну лінію щодо радянської України. Програмною стосовно цього стала стаття Д. Левицького в найпопулярнішій українській газеті «Діло» (від 21 лютого 1925 р.) під назвою «Ще про наше становище до радянської України». В ній підкреслювалося:

«Як демократи ми були, є й будемо противниками всякої диктатури, та зокрема ніколи не примиримося з напрямами більшевицького режиму, основаними фактично на диктаторському пануванні одної офіціяльної партії. Ми твердо переконані, що однаково як книжковий комунізм, так само й форма правління радянського устрою є чужими психіці українського народу. Але, реєструючи факти, ми не можемо добачувати одні, а нехтувати иншими. І тому ми стверджуємо всім давно відомий і ніким не оспорюваний факт, що на Радянській Україні росте, міцнішає і розвивається українська національна ідея, і разом зі зростом цієї ідеї — чужі рямці фіктивної української державности наповняються рідним змістом справжньої державности».

На початку 30-х рр. навіть відчайдушні оптимісти у середовищі націонал-демократів зрозуміли — орієнтація на «золотоверхий Київ» заводить у глухий кут. Можна хронологічно точно позначити зміну ставлення до радянської України і причини цієї зміни. Це —інформація про арешти української інтелігенції, пов'язані з так званою «Спілкою визволення України». Політичні репресії в УСРР спричинили бурхливу реакцію у Польщі і в усьому світі. 14 листопада 1929 р. українські націонал-демократи засудили більшовицький терор над української інтелігенцією. 21 листопада організована ними молодь провела демонстрації протесту перед радянським консульством у Львові.

Процес СВУ, який готувався цілком відкрито, не випадково збігся у часі з переходом керівників ВКП(б) до суцільної колективізації сільського господарства. Націонал-демократи зрозуміли глибинну суть переходу Кремля до політики «наступу соціалізму по всьому фронту». В опублікованій заяві Української парламентської репрезентації висловлювався протест «проти червоного наступу московських комуністів на український національний рух, проти переслідувань українських учених і діячів культури, проти арештів українських селян і робітників, а також проти грабіжницької політики і руйнівного експерименту в галузі сільського господарства, який цілковито руйнує добробут українського села, а тим самим підриває існування всієї української селянської верстви, яка є фундаментом українського народу».

Суцільна колективізація сільського господарства, голодомор 1933 р. і масові репресії 1933—1938 рр. в радянській Україні остаточно переконали українських політиків у тому, що треба розраховувати тільки на власні сили. З другого боку, Москва після переходу до «наступу соціалізму по всьому фронту» з власної ініціативи припинила загравання з українцями у Польщі. Будь-які переслідування українців і білорусів навіть не висвітлювалися в радянській пресі. Окреслюючи період після 1929 р., нарком іноземних справ СРСР В. Молотов у вересні 1939 р. визнав у конфіденційній бесіді з німецьким послом у Москві фон Шуленбургом, що СРСР не цікавився долею своїх меншин у Польщі.

За умов, що склалися, націонал-демократи прийняли єдино правильне рішення: скористатися залишками демократичних свобод у Польщі, щоб збільшити своє представництво у сеймі і в сенаті, а потім повести з парламентських трибун діалог з владою, спрямований на поліпшення становища українців, на відстоювання їхніх національних прав.

Правлячі кола Польщі не змінили своєї позиції в українському питанні, але не проігнорували змін у курсі найвпливовішого серед українців політичного об'єднання. Можна сказати, що вони змушені були пом'якшити ставлення до українців під зростаючою загрозою для Польщі з боку нацистської Німеччини. Від досягнутого у 1935 р. компромісу виграли обидві сторони. Проте на кресах не так багато залежало від центрального уряду. Під гаслом «зміцнення польськості» місцеві чиновники поводилися як окупанти і завойовники. Підтримувана польським населенням, особливо колоністами-осадниками, влада чинила насильство над українцями.

Польський історик В. Серчик у своїй «Історії України» стверджує: «Впродовж всього міжвоєнного двадцятиріччя Польща рішуче виступала проти спроб підкреслити відрубність західноукраїнських земель. Це викликало опір, який не раз призводив до одиничних актів тероризму і відкритих опозиційних виступів».

У цьому висновку відповідальність за українсько-польське протистояння опосередковано покладається на польську владу. Антиурядові акції з боку українців кваліфікуються як відплатні. Наскільки об'єктивний висновок відомого польського вченого?

Мабуть, не треба довго доводити, що важко встановити державну і громадську єдність за цілковитого ігнорування національних меншин в країні, поділеній не тільки в соціальному відношенні (такий поділ неминучий навіть у країнах, які проголошували в недавньому минулому курс на цілковиту соціальну однорідність), а й у національному та релігійному. Відповідні спроби завжди наштовхувалися на опір, форми якого могли бути різними, аж до тероризму. Тероризм видається зброєю сильних, хоча насправді є актом відчаю.

Коли мова заходить про державну і громадську єдність, на авансцену суспільно-політичного життя завжди виходять націоналісти. Бути націоналістом означає над усе любити свій народ, і тому не випадає засуджувати цю рису в характері, поведінці і діяльності людей. Проте межа між любов'ю до свого народу і протилежними почуттями до інших стає іноколи непомітною. Особливо тоді, коли народи є сусідами. Між сусідами всяке буває, і в таких випадках релігія вчить: не роби ближньому своєму того, чого ти не хочеш, щоб зробили тобі. Цей архетип поведінки універсальний, він є в усіх великих релігіях. І все-таки становище завжди ускладнюється, коли сусідів релігія не зближує, а розділяє.

У суспільно-політичному житті Другої Речі Посполитої панували поляки, і це, зрештою, зрозуміло. Дискримінація українців у призначеннях на посади адміністративно-управлінської діяльності мала зміцнювати політичний курс на утвердження національної державності. Польська політична еліта відмовилася від апробованих всім попереднім досвідом людства шляхів досягнення суспільної гармонії в країнах з великими національними меншинами. Стати на такий шлях їй заважало й ставлення самих переможених: українці розглядали її владу як окупаційну. Проте вони жили на своїй землі і мали право на таке судження.

У цій ситуації раціональні державні заходи в процесі реалізації нерідко деформувалися, набуваючи протилежної суті. Найяскравіший приклад дає земельне законодавство Другої Речі Посполитої.

У липні 1919 р. польський сейм прийняв закон «Основи земельної реформи». Держава зобов'язувалася скуповувати поміщицькі маєтки, ділити їх на дрібні ділянки (парцели) і продавати через банк усім бажаючим. Це була нормальна реформа ринкового типу, яка становила альтернативу радянському гаслу «Землю — селянам!». Реформа передбачала створення сильних, придатних до інтенсивного виробництва селянських господарств, заснованих на праві приватної власності. Подібні реформи в інших країнах, де зберігалося землеволодіння феодального типу, забезпечували економічний прогрес і позитивно впливали на всю господарську кон'юнктуру.

Проте у липні та грудні 1920 р. сейм затвердив додаткові закони, які значною мірою спрямували аграрну реформу в бік колонізації східних кресів поляками-осадниками. У місцевостях, які завжди страждали від малоземелля, штучними засобами створювався великий земельний фонд, призначений для роздачі ветеранам польської армії і адміністративно-управлінського апарату. Зрештою, доступ до нього дістали всі поляки.

Польський уряд з готовністю солідаризувався з позицією різноманітних патріотичних товариств. 6 вересня 1921 р. відбулося засідання Ради міністрів, на якому було прийнято постанову про бажаність і необхідність польської колонізації, особливо у прифронтовій смузі та пунктах стратегічного значення. Отже, через багато місяців після укладення Ризького миру уряд усе ще розглядав кордон як прифронтову смугу.

Осадники могли розраховувати на істотну допомогу держави, яка, зрештою, суперечила ринковим критеріям і зумовлювала неефективність землекористування. За законом від 17 грудня 1920 р. колишні вояни та інваліди, які відзначилися у боях або вступили до війська добровільно, або служили у фронтових частинах, могли безкоштовно отримати з державного фонду до 45 га землі.

Протягом 1921—1922 рр. більша частина землі, виділеної під колонізацію, була роздана заявникам. На Волині осадники дістали 112 тис. га, на Поліссі — 113 тис. га, у Східній Галичині — майже 200 тис. га.

Аграрна політика Речі Посполитої викликала колосальну національну напруженість. Нерідко осадники не витримували ворожнечі, що оточувала їх звідусіль, і поверталися додому. Ще частіше вони змушені були відмовлятися від земельних наділів через невчасну і неповну допомогу держави коштами, що передбачалися законом. Державний бюджет не витримував закладених керівниками Речі Посполитої темпів осадництва.

Колонізаційна політика уряду була одним з важливих чинників формування еміграції. За 1925—1938 рр. Західну Україну покинуло 370 тис. осіб, у тому числі поляків та євреїв. Проте емігрантами в основному були українські селяни. Понад 200 тис. з них подалися на вільні землі до США і Канади. В регіоні залишилося не більш як 47 тисяч осадницьких господарств, які не могли істотно вплинути на національний склад населення.

Особливий вплив у польському сеймі мали польські націонал-демократи (ендеки). Це була найрадикальніша серед польських націоналістів партія, яка задавала тон суспільно-політичного життя столиці і периферії. Водночас ця партія цінувала демократичні цінності і протистояла спробам обмеження демократії з боку Ю. Пілсудського та його прибічників. Незважаючи на

▼ **Продовження. Початок у номері від 8 листопада ц.р.**

сильні авторитарні риси, які утвердилися в політичному устрої Польщі міжвоєнного періоду, цю країну не можна називати ні тоталітарною, ні фашистською (хоч у тогочасній радянській пресі її інакше не називали).

В українському політичному спектрі теж існувала партія національ-демократів, яка послужила основою для створення міцного однойменного партійного блоку —УНДО. Незважаючи на подібність назви, вона мала інше політичне обличчя, ніж партія польських ендеків на чолі з Р. Дмовським і С. Грабським. Ця партія займала поміркованi позиції і була налаштована на співробітництво з владою. Як показано вище, вона здобула у цьому певних успіхів. Не її вина, що суспільно-політичне життя у довоєнній Речі Посполитій розвивалося на конфронтаційній основі.

Такий характер суспільно-політичного життя стимулював появу в українському середовищі націоналістичної організації, цілком пристосованої до боротьби в особливо тяжких умовах. Назвати її партією неможливо, тому що умови політичного життя не дозволили б їй існувати як партії парламентського типу. Вона діяла як нелегальна організація, використовуючи широкий спектр засобів боротьби від військових, підпільно-партизанських дій до пропагандистської роботи в масах.

Український націоналізм в його міжвоєнному теоретичному вигляді дістав назву інтегрального, або чинного (від слова «чин», тобто дія). Він народився після поразки національно-демократичної революції 1917—1920 рр., і його основні осередки базувалися на українських землях у складі Польщі.

Свою основну мету націоналісти бачили у звільненні українських земель з-під влади Росії, Польщі, Румунії і Чехословаччини з об'єднанням їх в єдиній суверенній соборній державі. Вони розуміли, що досягти такої мети демократичними засобами неможливо. Тому родоначальник інтегрального націоналізму Д. Донцов знехтував гаслами добросусідського співіснування, які пропагували ідеологи визвольного руху в ліберальному XIX ст. (М. Драгоманов), а також лідери Української національної революції початку XX ст. (М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра). Замість їхніх лозунгів відроджувалося гасло М. Міхновського «Україна — для українців!». Однак Д. Донцов формулював його в толерантнішій формі: «Українці — для України!».

Авторитаризм польського політичного устрою, так само як зневіра у можливостях демократичного розв'язання проблеми української державності, спонукали молодих борців за національну справу звернути свої надії на силові засоби, а також на ідеологію, яка виправдовувала їх застосування.

Інтегральний націоналізм не був довершеною доктриною, подібною до нацизму, фашизму і комунізму. Можна лише сказати, що він був, як згадані тут доктрини, тоталітарною ідеологією. Подібно нацистам і комуністам, українські націоналісти заперечували можливість існування в суспільно-політичному житті будь-яких партій, окрім власної. Україна мала стати націократичною державою на чолі з провідником. Продуманої соціально-економічної програми націоналісти не розробили. Єдність усіх осіб, які становили етнічну націю, була, за переконанням послідовників Д. Донцова, органічною, тобто випливала з біологічних чинників та необоротних наслідків спільного історичного розвитку.

Організаційні витоки українського націоналізму пов'язані з діяльністю Української військової організації (УВО). УВО була створена старшинами Українських січових стрільців та Української галицької армії. Ця організація, під незмінним керівництвом Є. Коновальця, мала здійснювати акти саботажу (підпали, руйнування телеграфної і телефонної мережі, диверсії на залізницях тощо) і експропріації майна державних установ (цим займався до революції Ю. Пілсудський), а також політичні вбивства. Перший терористичний акт здійснив колишній старшина УГА С. Федак 25 листопада 1921 р. Замах на життя Ю. Пілсудського і львівського воєводи К. Грабовського виявився невдалим.

28 січня—3 лютого 1929 р. у Відні відбувся перший великий збір Організації українських націоналістів (ОУН). Провід ОУН очолили Є. Коновалець, М. Сциборський, В. Мартинець. Військова організація не відразу розчинилася в ОУН. До початку 30-х років вона зберігала певну автономність і виступала в ролі бойової фракції ОУН.

Існуюче в Польщі соціальне напруження, особливо на селі, загострила Велика депресія 1929—1933 рр. Соціальні суперечності негайно набули форму міжнаціональних. ОУН і, до певної міри, КПЗУ провели восени 1930 р. на території Східної Галичини 2200 актів саботажу. Об'єктом нападів бойовиків УВО і прокомуністично настроєних селян стали передусім маєтки поміщиків і садиби осадників.

Ю. Пілсудський відповів на спалах насильства кампанією пацифікації (умиротворення), яка тривала з другої половини вересня до кінця листопада. Часто не маючи змоги виявити і покарати справжніх винуватців терористичних акцій, польська влада застосувала на селі принцип колективної відповідальності.

Пацифікація розглядалася польським урядом як репресивно-відплатна акція. У відповідь на неї новий керівник проводу ОУН у Західній Україні С. Бандера організував 15 червня 1934 р. убивство міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького. Відповіддю уряду стало створення концтабору для політв'язнів у Березі Картузькій. За гратами опинилося керівне ядро крайової екзекутиви ОУН. За 1929—1934 рр. було ув'язнено 1024 активісти ОУН.

На початку 1935 р. Крайову екзекутиву ОУН на західноукраїнських землях очолив Л. Ребет. Він припинив бойові акції і зосередив діяльність організації на відбудові структурної мережі та вишколі. Радикально настроєні члени організації (Р. Шухевич та ін.) не сприймали таких методів. Проте курс Л. Ребета дав свої результати: відновилися зв'язки центру з низами, почала зростати чисельність організації.

У другій половині 30-х років український націоналістичний рух активізувався. Під впливом оунівців українці саботували польські державні установи. Загострювалися відносини в польсько-українських сільських громадах. Польські селяни дедалі більше тяжіли до ізольованого проживання на території, де переважало українське населення. Чимало осадників залишали свої господарства і тікали в етнічну Польщу.

Природними союзниками у боротьбі з державами-окупантами для українських націоналістів були їх однодумці в Німеччині. Є. Коновалець вважав, що Німеччина за всяку ціну прагнутиме ревізії Версальського мирного договору 1919 р., і не помилявся в цьому. Оунівці налагодили тісні зв'язки з абвером. Однак Берлін розігрував «українську карту» у власних інтересах, з метою дестабілізації внутрішньополітичного становища в Польщі. Надії українських націоналістів з допомогою А. Гітлера відновити українську державність були марними.

Смерть Є. Коновальця у травні 1938 р. стала непоправною втратою для ОУН. Організація націоналістів залишилася без керівництва напередодні вирішальних подій на європейському континенті. Незабаром вона поділилася на дві організаційно роз'єднані фракції, очолювані С. Бандерою і А. Мельником.

У грудні 1999 р. у Москві відбулася спільна наукова конференція Інституту російської історії РАН та Інституту історії ПАН. У центрі уваги вчених перебувала проблематика радянсько-польських взаємовідносин у міжвоєнний період. Учасники конференції дали собі «карт-бланш» у висловленні позиції, яку вони займали щодо гострих кутів обраної проблеми, тому опублікований збірник статей читається з особливим інтересом.

С. Случ у статті «Польща в політиці Радянського Союзу 1938—1939» з осудом цитує антипольські висловлювання в радянській історіографії. Водночас він засуджує керівників Польщі, які нібито провадили в другій половині 30-х рр. амбіційну політику, яка була позбавлена реалістичної оцінки перспектив міжнародного розвитку. Переходячи до конкретики, С. Случ звинувачує Польщу у прагненні зміцнити свої відносини з Берліном, щоб, спираючись не в останню чергу на його підтримку, реалізувати свої територіальні претензії до інших держав.

Тут важко знайти логіку. На відміну від першої світової війни, коли протистояння двох воєнно-політичних блоків наростало поступово, ще з кінця XIX ст. (за цей час Італія встигла поміняти свій блок), у переддень другої світової війни прогнозувати події було складно. В Європі утворилося три, а не дві воєнно-політичні сили, а тому можливими були різні комбінації.

Безсумнівним залишався лише один факт: Польща знаходилася між двома тоталітарними монстрами, а її природні союзники перебували на великій відстані від неї. Єдине, що її рятувало — це ворожі відносини між Німеччиною та Радянським Союзом. Проте кожний з двох противників мав свої агресивні наміри щодо Польщі, що підсилювалися її нестабільністю через внутрішні міжнаціональні чвари.

С. Случ наводить надзвичайно цікавий факт — лист-інструкцію заступника наркома закордонних справ СРСР В. Потьомкіна повпреду у Франції Я. Суріцу. Радянський повпред повинен був через лояльних французьких журналістів організувати антипольську кампанію в пресі, змальовуючи незавидну долю Польщі, якщо вона вирішить піти шляхом, визначеним А. Гітлером.

У цьому листі В. Потьомкін давав свій прогноз розвитку подій у трикутнику Берлін—Варшава—Москва. «Гітлер, —писав він, — враховує неминучість розгрому Польщі нашими військами. Коли ми займемо деякі області Польщі, Німеччина зі свого боку зробить те саме. Фактично, виконуючи план Німеччини, Польща готує собі четвертий поділ і втрату національної незалежності».

Зважаючи на те, що В. Потьомкін знаходився в невеликій групі людей з оточення Й. Сталіна, які розробляли зовнішню політику Кремля, С. Случ робить обгрунтований висновок про можливість радянсько-польської війни і поділу Польщі уже навесні 1938 р. До цього можна додати, що в згаданому конфіденційному листі, як і в статті В. Потьомкіна, опублікованій у квітні 1938 р. під псевдонімом в одному партійному журналі, йшлося про територію Польщі безвідносно до її складових частин: Західної України і Західної Білорусії. Цей факт надзвичайно промовистий у зв'язку з реальними подіями, що сталися через півтора року. Навіть тоді, коли можна було б показати хоча б стурбованість становищем братніх народів у сусідній державі, радянським дипломатам таке не спадало й на думку.

Не раз доводилося чути від польських істориків, спеціалістів у галузі польсько-радянських відносин, що український народ мусить завдячувати Й. Сталіну возз'єднанням своїх земель в єдиній державі. Власне, чимало й українських вчених переконаних у цьому.

Факти — річ уперта, але в даному разі мова йде про зовнішній збіг послідовності явищ, які перебувають у різних системах координат. Возз'єднання українських земель не ставилося метою кордону, визначеного Антантою в грудневому рішенні 1919 р., але майже автоматично випливало з нього (у світлі Декларації про злуку УНР і ЗУНР від 22 січня 1919 р.). Возз'єднання не було метою секретного протоколу (так званого пакту Ріббентропа—Молотова) до радянсько-німецького договору про ненапад, хоча також випливало з нього. Великі держави виявилися байдужими до проблеми соборності українських земель і в 1919-му, і в 1939 році. Проте Й. Сталін використав проблему возз'єднання земель України і Білорусії, аби подолати моральний бар`єр, який виник після підписання пакту. Між укладенням радянсько-німецького договору про ненапад і возз'єднанням українських земель нема прямого причинно-наслідкового зв'язку.

Справді, подивимося на зміст статті 2 секретного протоколу, яка стосувалася Польщі. Розмежувальна лінія між німецькою і радянською «сферою інтересів» пролягала по Нареву, Віслі і Сану. Це означало, що більша частина території довоєнної Польщі відходила до «сфери інтересів» СРСР. Навіть частина Варшави (передмістя Прага, розташоване на правому березі Вісли) теж ставало частиною Радянського Союзу.

Вересневі події 1939 р. відомі по днях. З вересня Франція і Велика Британія оголосили війну Німеччині. У цей день міністр закордонних справ Німеччини Й. Ріббентроп через посла в Москві Ф. фон Шуленбурга звернувся до В. Молотова з листом, в якому попросив роз'яснити, «чи не вважає Радянський Союз необхідним, щоб російські збройні сили в теперішній час виступили проти польської армії в межах російської сфери інтересів і зі свого боку оволоділи цією територією». В. Молотов відповів тільки 5 вересня: «Ми, — говорилося у відповіді — визнаємо, що в потрібний момент неодмінно повинні будемо розпочати конкретні дії. Проте ми вважаємо, що цей момент ще не настав. Можливо, що ми помиляємося, проте нам здається, що зайвим поспіхом можна лише зашкодити справі і сприяти згуртуванню противників».

Важко сумніватися в тому, що оголошення війни Німеччині Францією і Великою Британією було несподіванкою для Й. Сталіна. Він вважав, що через свою непідготовленість до великої війни західні держави не наважаться зупинити агресора, як вони не наважилися це зробити вже двічі — у випадку з Австрією і з Чехословаччиною.

Незважаючи на дійсну непідготовленість до війни (цим пояснюється так звана «дивна війна» 1939—1940 рр.), західні демократії вступили у боротьбу з гітлеризмом.

У перші дні після її початку в Кремлі прораховували воєнно-стратегічні варіанти можливого розвитку подій. Політичні аспекти ревізії не піддавалися: Польща мала бути знищена і поділена між змовниками, як це передбачалося пактом Ріббентропа—Молотова. Запис у щоденнику генерального секретаря виконкому Комінтерну Г. Димитрова про бесіду з Й. Сталіним, що мала місце 7 вересня, так передає хід думок останнього: «Знищення цієї держави в сучасних умовах означало б однією буржуазною фашистською державою менше! Що поганого було б у тому, якби ми в результаті розгрому Польщі поширили соціалістичну систему на нові території і населення».

Німецькі війська успішно просувалися вперед, а союзники Польщі не могли надати їй негайну допомогу. Через нерівність сил опір польських військ згасав. Тим часом у Кремлі вже розроблялася нова ідеологія вторгнення.

14 вересня 1939 р. газета «Правда» виступила з передовою статтею «Про внутрішні причини поразки Польщі у війні». В ній повідомлялося, що головною причиною воєнної катастрофи була хибна політика Польської держави щодо національних меншин, які становили майже 40 відсотків населення, особливо на східних кресах.

У радянських засобах масової інформації негайно почалася кампанія звинувачень польського уряду в негідному ставленні до мільйонів українців та білорусів. Звинувачення були в основному правдиві, але до вересня 1939 р. радянські газети не виявляли такої турботи про «братів по крові».

Під акомпанемент таких звинувачень Червона Армія 17 вересня перетнула польський кордон і, порушуючи умови Ризького мирного договору, почала окупацію Речі Посполитої. Вторгнення відбувалося під прикриттям визвольних лозунгів.

За десять днів війська Українського фронту під командуванням С. Тимошенка вийшли на Сан. Оточений німецькими військами Львів тримав оборону, але 22 вересня здався Червоній Армії.

Радянсько-німецьке комюніке, яке було опубліковане 23 вересня, визначило таку лінію розмежування збройних сил: по річці Піса, Наревом до Бугу, вздовж Бугу до Вісли, далі Віслою до Сану, Саном аж до його витоків біля угорського кордону. Литва мала залишатися в «сфері інтересів» Німеччини. Отже, ця лінія розмежування відповідала пакту Ріббентропа—Молотова. Проте вона не відповідала, як правильно зауважує Р. Торжецький, новій ідеології вторгнення.

Інтерпретація радянського вторгнення в Польщу як рятування «єдинокровних братів» від німецьких окупаційних військ викликала різко негативну реакцію Берліна. Однак у А. Гітлера вибору не було. Перебування у стані війни з Францією і Великою Британією, за якими вимальовувалися контури ще нейтральних Сполучених Штатів, змушувало його погоджуватися на все, чого бажав радянський вождь.

25 вересня Й. Сталін запропонував новий обрис кордону між СРСР і Німеччиною, який утворювався після загарбання Польщі. Він відмовлявся від Люблінського і частини Варшавського воєводств. Водночас за відмову на користь Німеччини від етнічних польських земель, він вимагав передачі Литви з німецької у радянську «сферу інтересів».

27 вересня в Москву прибув Й. Ріббентроп. Наступного дня Німеччина і Радянський Союз уклали новий договір — «Про дружбу і кордон». Він зафіксував кордон практично по лінії Керзона.

«Визвольний похід» Червоної Армії на землі, які Польща зайняла в 1919—1920 рр. усупереч волі Антанти, вибив грунт з-під ніг протестуючих. Крім того, Франція і Велика Британія не мали бажання далі штовхати СРСР в обійми А. Гітлеру. Залежний від них польський еміграційний уряд теж не виявив бажання бачити себе в стані війни з СРСР.

Обмінюючи етнічні польські землі на Литву, Й. Сталін нічого не втрачав з тих територіальних загарбань, які «належали» йому за пактом Ріббентропа—Молотова. Водночас здійснена рокіровка загарбаних територій не тільки забезпечувала пристойне ідеологічне прикриття вторгнення, а й обіцяла надалі менше турбот в управлінні ними. За німецькими документами, у переговорах з Й. Ріббентропом Й. Сталін заявив, що «поділ території з суто польським населенням видається йому сумнівним кроком. Історія показала, що польське населення постійно прагне об'єднання. Тому розчленування польського населення легко призведе до виникнення осередків непокори».

До СРСР відійшла територія майже 200 тис. кв. км з населенням 13 млн., у тому числі майже 5 млн. поляків і понад 1 млн. євреїв. Німеччина, яка розгромила Польщу, зайняла тільки 188 тис. кв. км її території. Віленський округ (6,7 тис. кв. км з 458 тис. населення), що входив у частку Радянського Союзу, був незабаром переданий Литві.

Організація влади на приєднаній території здійснювалася на основі Конституції СРСР 1936 р. і Конституції УРСР 1937 р. Як відомо, це були надзвичайно прогресивні конституції. Проте ступінь їх прогресивності ніяк не впливав на політичний режим.

Представницька влада радянських органів будувалася в Західній Україні цілком гласно і з використанням місцевих кадрів. Революційні комітети, призначувані силовими структурами, які заполонили весь край, організовували тимчасові управління в центрах воєводств та повітів. Тимчасові управління утворювали селянські комітети. Львівське тимчасове управління звернулося до населення із закликом організувати вибори до Українських Народних Зборів.

Диктаторський політичний режим у регіоні був представлений компартійними комітетами і органами державної безпеки. На відміну від представницьких органів влади, він створювався швидко і без зайвої гласності.

22 жовтня 1939 р. відбулися вибори у Народні Збори. Вони проходили за демократичною формулою, з таємним голосуванням, але кожна кандидатура, яка повинна була обиратися, ретельно вивчалася в компартійних комітетах. Організатори виборів доклали зусиль, щоб населення обрало місцевих діячів, які мали авторитет. Водночас депутатами було обрано чимало вихідців із східних областей України, які приїхали на постійну роботу.

Радянізація Західної України за період від вересня 1939 р. до червня 1941 р. мала дві сторони. Одна з них пов'язана з великими зусиллями влади закріпити у суспільній свідомості легенду про «золотий вересень». Здійснювалися масштабні заходи з ліквідації безробіття, підвищення життєвого рівня населення. Заявки підприємств в устаткуванні та сировині негайно задовольнялися. Майже 500 тис. безземельних і малоземельних селян одержали у користування понад мільйон гектарів поміщицької землі. Були створені 182 машинно-тракторні станції, які взяли на себе обробіток селянських земельних наділів. Техніку і кадри для МТС надали прикріплені до кожної області Західної України східні області УРСР у порядку шефської допомоги.

Проте була й інша, тіньова, сторона радянізації. Керівники Кремля вирішили депортувати з краю всіх людей, хто не відповідав установленим стандартам за соціальним походженням, національністю або політичними переконаннями. З цією метою розпочалася паспортизація (в східних областях вона була проведена ще в 1933—1934 рр.). Запровадження внутрішніх паспортів зафіксувало соціальне походження і національність кожного громадянина, що дало потім можливість каральним органам здійснювати свої заходи на плановій основі.

У 90-х роках низка російських та українських істориків запровадили в обіг перебільшені дані про масштаб депортацій. Здебільшого вони базувалися на розрахунках польських учених, які працювали на Заході. Ці дані були проаналізовані і зведені в фундаментальній монографії С. Чесельського, Г. Грицюка і А. Сребраковського, виданій у Вроцлаві в 1994 р. Вони й дотепер у науковому обігу. У праці В. Серчика «Історія України», яка вийшла з друку польською мовою в 2001 р., стверджується, що з території Західної України і Західної Білорусії було депортовано понад мільйон осіб, з них майже 60 відсотків поляків, 20 відсотків євреїв і близько 20 відсотків українців та білорусів.

Статистика репресій населення Західної України і Західної Білорусії стала відомою набагато раніше, ніж усі інші злочини радянського режиму.

22 червня 1941 р. Радянський Союз і Польща опинилися по один бік барикад. Москва відновила дипломатичні відносини з польським урядом у Лондоні і тепло вітала польського посла С. Кота. Той чемно, але твердо попросив списки депортованих поляків і польських громадян інших національностей. Заступник наркома закордонних справ СРСР А. Вишинський змушений був назвати офіційну цифру репресованих — 388 тисяч осіб. Звичайно, ця цифра була заниженою.

Зокрема, як ми тепер знаємо, до неї не увійшли 14587 польських офіцерів, розстріляних у Катині, Харкові і Твері. Однак, як показують розрахунки польських істозриків, базовані на радянських архівах, цифра А. Вишинського не дуже відрізнялася від реальної. В рапорті експертів, які проводили відповідне опрацювання архівних даних на замовлення Міністерства юстиції Польщі (до складу експертів входив і С. Чесельський), радянські репресії 1939—1941 рр. охопили 463,1 тис. польських громадян (військовополонені та інтерновані — 43,1 тис., заарештовані на східних кресах — 110,0 тис., депортовані — 320,0 тис.).

(Закінчення буде.).

ОГОЛОШЕННЯ

Шановні акціонери (учасники) ВАТ АБ «Укргазбанк»!

Правління ВАТ АБ «Укргазбанк» повідомляє про проведення позачергових загальних зборів учасників ВАТ АБ «Укргазбанк».

Дата проведення загальних зборів 25 грудня 2002 року. Збори будуть проходити у приміщенні актового залу «Білоцерківських РЕМ» за адресою: Київська обл., м. Біла Церква, вул. Офіцерська, 1.

Початок зборів о 13.00

Реєстрація учасників зборів з 12.00 до 12.50 за зазначеною адресою.

Порядок денний загальних зборів:

1. Про емісію акцій ВАТ АБ «Укргазбанк» та затвердження умов випуску акцій ВАТ АБ «Укргазбанк» сьомої емісії.
2. Про внесення змін до Статуту ВАТ АБ «Укргазбанк».

Додаткова інформація.

Випуск акцій ВАТ АБ «Укргазбанк» сьомої емісії здійснюється з метою збільшення статутного капіталу банку.

Випускається 10 432 429 (десять мільйонів чотириста тридцять дві тисячі чотириста двадцять дев'ять) штук іменних простих акцій на загальну вартість 10 432 429,00 (десять мільйонів чотириста тридцять дві тисяч чотириста двадцять дев'ять) грн., номінальна вартість кожної акції — 1 (одна гривня). Форма випуску документарна.

Акціонери банку користуються переважним правом на придбання акцій ВАТ АБ «Укргазбанк» сьомої емісії у кількості, пропорційній їх частці у статутному капіталі ВАТ АБ «Укргазбанк». У зв'язку з додатковим випуском акцій усі права акціонерів, які передбачені чинним законодавством України, є незмінними.

Власники акцій не несуть збитків, пов'язаних із додатковим випуском акцій ВАТ АБ «Укргазбанк».

Проект змін до Статуту ВАТ АБ «Укргазбанк»:

Перший абзац статті 4.3 розділу 4 Статуту ВАТ АБ «Укргазбанк» викласти в такій редакції: «Статутний капітал БАНКУ становить 75 000 000 (сімдесят п'ять мільйонів) гривень і сформований за рахунок власних коштів акціонерів, одержаних від реалізації 477 078 штук акцій іменних привілейованих (що становить 0,63 % від розміру статутного капіталу) та 74 522 922 штук акцій іменних простих (що становить 99,37 % від розміру статутного капіталу) номінальною вартістю 1 (одна) гривня.

Правління ВАТ АБ «Укргазбанк».

Повідомлення про результати проведення торгів (тендерів)

1. Замовник торгів: Відкрите акціонерне товариство «Енергетична компанія «Севастопольенерго» Код ЄДРПОУ 05471080.

Поштова адреса: 99040, м. Севастополь, вул. Хрустальова, 44.

2. Інформація про предмет закупівлі: Придбання комірок КРУ-6кВ з вакуумними вимикачами.

3. Оголошення про проведення торгів було опубліковане в газеті «Голос України» від 25 жовтня 2002 р., № 197.

4. Дата акцепту тендерної пропозиції, що визнана найкращою: 05 листопада 2002 р.

5. Вартість договору про закупівлю комірок КРУ-6кВ (з урахуванням ПДВ):

Підприємство «Таврида Електрик» — комірки КМ-1Ф:

— лінійні комірки 25 шт. з вимикачами BB/TEL —1057470,0 грн.;

— шиний міст 5400 мм, 1600А — 16209,0 грн.;

— шиний міст 1700 мм, 1600А — 11622,0 грн.;

— ЗИП 1 компл. — 2246,4 грн.

Разом: 1087547,4 грн.

6. Інформація про переможця торгів:

Повна назва та ідентифікаційний код за ЄДРПО:

ТОВ «Підприємство «Таврида Електрик Україна»,

— код ЄДРПОУ 31576194,

Поштова адреса: 99053, м. Севастополь, вул. Вакуленчука, 22, тел. 46-93-40.

Постановою Господарського суду м. Києва (м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 44-в) від 29.10.2002 р. по справі № 24/479-б визнано банкрутом та відкрито ліквідаційну процедуру щодо Товариства з обмеженою відповідальністю «Укргіпробум» (вул. М. Раскової, 19, м. Київ, 02002, Україна, р/р 2600600520023 в АКБ «Правекс-банк» в м. Києві, МФО 321983, ЄДРПОУ 30862118). Ліквідатором по справі призначено Суницю В. І. (м. Київ, проспект 40-річчя Жовтня, 8).

Фирма **«Мейлинг ЛТД»,** код ОКПО 24778299, юрид. адрес: г. Одеса, ул. Желябова, 2а, тел. 68-33-12, сообщает о своей ликвидации. Претензии кредиторов принимаются в течение одного месяца.

Державне територіально-галузеве об'єднання «Південно-Західна залізниця» повідомляє про ліквідацію дошкільного закладу № 51, розташованого за адресою: м. Бориспіль, вул. Привокзальна, 2.

Продається заставлене майно — майнові комплекси:

— Комбікормовий завод, Птахоферма — м. Короп, Чернігівська обл.

— Аеропорт — м. Чернігів.

Контактний телефон в Чернігові: 8 (04622) 44115.

Постановою Господарського суду м. Києва по справі № 24/455-б визнано банкрутом товариство з обмеженою відповідальністю «РОСТЕКСТИЛЬ» (код ЄДРПОУ 30856167, м. Київ, вул. Саксаганського,88) та відкрито ліквідаційну процедуру.

Заяви кредиторів про грошові вимоги, підтверджуючі документи та заяви можливих санаторів подаються до Господарського суду м. Києва (01030, м. Київ, вул. Б. Хмельницького,44-б) у місячний термін з дня опублікування.

Господарським судом Львівської області (79010, м. Львів, вул. Личаківська,81) порушено провадження у справі № 7/146-39/215 про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю «Ратон» (Адреса: 79000, м. Львів, вул. Колеси,2/22; Поточний рахунок 26008010766 у Першій філії АТ ЗУКБ (з 01.07.02 року АТ «Кредит Банк (Україна) м. Львів, МФО 325365; код ЄДРПОУ 13813671).

Розпорядником майна призначено арбітражного керуючого Крука Богдана Михайловича (ліцензія серія АА № 047718 від 12.09.01 року; адреса: м. Львів, вул. Цетнерівка,21/1).

Заяви кредиторів та санаторів приймаються протягом місяця з дня опублікування цього оголошення.

Господарський суд Полтавської області (36000, м. Полтава , вул. Зигіна, 1), порушив провадження у справі № 8/568 про визнання банкрутом Товариства з обмеженою відповідальністю «Палладіум-плюс» (39600, Полтавська область, м. Кременчук, вул. Свердлова, 56, код ЄДРПОУ 31020556, р/р 26004273699001 в КБ «Приватбанк» м. Кременчук, МФО 331531).

Розпорядником майна призначено Крючкова С. В. (ліцензія № 140406 від 16.07.2002 р.)

Попереднє засідання призначене на 29.01.2003 р.

Претензії кредиторів та заяви санаторів приймаються протягом одного місяця з дня публікації оголошення.

Господарський суд Луганської області (91000, м. Луганськ, пл. Героїв ВВВ, 3а) порушив справи про банкрутство:

№ 12/84б відкритого акціонерного товариства «Стахановський завод «Юность», код 02969053, адреса: 94000, Луганська обл., м. Стаханов, вул. Крайня, 1, р/р 260003010570 у Стахановському відділенні Ощадбанку України № 3114, МФО 364092. Справу порушено і введено мораторій 1.08.2002 року. Розпорядник майна Птушко Сергій Володимирович, ліцензія № 000054.

№ 12/107б відкритого акціонерного товариства «Кіровське автотранспорте підприємство 10966», код 05509866, адреса: 93800, Луганська область, вул. Степна, 2, р/р 2600430120202 у Стахановському відділенні ПІБ, МФО 304353. Справу порушено і введено мораторій 16.08.2002 року. Розпорядник майна Седляра Олександр Петрович, ліцензія № 047874.

Претензії приймаються протягом місяця з дня опублікування оголошення.

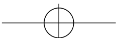

1 листопада. Біля пам'ятника Лесю Курбасу в Києві відбувся траурний мітинг-реквієм до 65-ї річниці масових розстрілів української інтелігенції, які тривали з 1 по 4 листопада 1937 року.

6 листопада. Міжнародна громадська організація «Міжнародна ліга захисту прав громадян України» провела мітинг біля стін Верховної Ради.

7 листопада. У Києві пройшли акції комуністів, присвячені черговій, 85-й, річниці Жовтневої соціалістичної революції 1917 року.

2 листопада. Відкрився V Міжнародний конкурс молодих піаністів пам'яті Володимира Горовця.

4 листопада. Львів'яни відзначали Листопадовий Чин — традиційне свято створення Західно-Української Народної Республіки.

3 листопада. У Першому Інтеграційному фестивалі театрального мистецтва дітей-інвалідів брали участь колективи України, Білорусі, Польщі.

5 листопада. З нагоди святкування 58-ї річниці визволення України і 59-ї річниці визволення Києва від німецько-фашистських загарбників у Київській держадміністрації ветеранам і учасникам війни вручали державні нагороди і цінні подарунки.

Сім днів із життя країни очима фоторепортерів Олександра КЛИМЕНКА, Сергія КОВАЛЬЧУКА, Укрінформу.

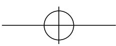

ІСТОРІЯ

ГЕТЬМАНАТ

Актуальні роздуми над статтями з новітніх історичних словників та малої енциклопедії «Українське козацтво»

(К. «Генеза». З. «Прем'єр», 2002 р.)

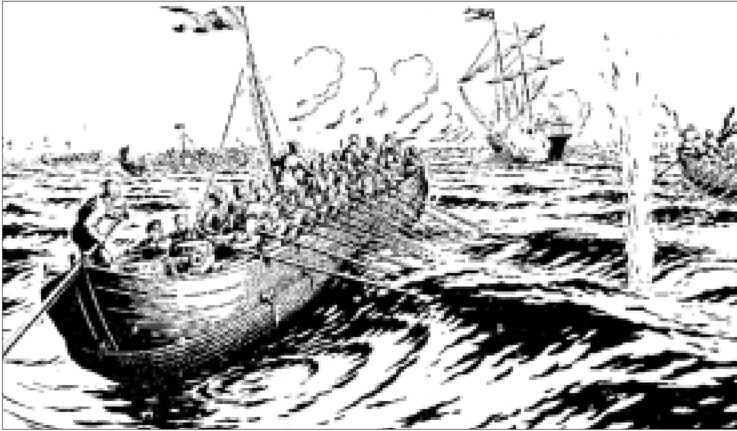

Козацька чайка в бою

А. Манастирський «Козак розмовляє»

«Це був чоловік великого духу, що шукав небезпеки, легковажив життям, у бою був перший, при відступі — останній, жвавий і діяльний»

До цих слів польський автор записок про хотинську війну «Діаріуш Хотинського походу» та «Коментарі про Хотинську війну» (1646 р.) Якуб Собєський додавав: «Цей Петро Конашевич-Сагайдачний настільки підіймався над своїм простим походженням і способом життя своїм гострим розумом, видатною дозрілістю думок, надзвичайною дотепністю в словах і в учинках, що з повною справедливістю мусить бути зачислений для потомства до найвидатніших людей Польщі».

Значення гетьмана П. Сагайдачного в українській історії, особливо у культурно-національному русі, високо ставлять більшість вітчизняних істориків. Автор «Історії Русів» (видана 1846 р.) відзначає діяльність гетьмана і як військового лідера, і як культурно-освітнього, наголошуючи, що він з уніатства «повертав церкви і в тому числі і соборну Київську Софію, будував заново їх, і зокрема спорудив Братський Київський монастир на Подолі.., надав тому монастиреві заможні села і поновив у ньому з допомогою Митрополита Київського Петра Могили стародавню Київську Академію, засновану з часів останнього хрещення Русі, але від нашестя на Русь татар приховану по різних монастирях і печерах». Володимир Антонович (1834—1908 рр.) писав про П. Сагайдачного, що своїм політичним талантом він «був чоловік видатний для свого часу і вельми корисний для народного діла. Повернувши Україні її споконвічний громадський виборний лад в церковному та світському житті, що виходив з інстинктів українського народу, Сагайдачний додав народові сили до дальшої боротьби, а разом із тим і змоги вести ту боротьбу». Олександра Єфименко (1848—1918 рр.) бачила в П. Сагайдачному розумного дипломата і захоплювалася його відданістю Україні. Наталія Полонська-Василенко (1884—1973 рр.) писала: «Шість років тримав Сагайдачний владу у своїх руках — і за ці роки перегорнув сторінку історії, уможлививши наступні події — постання держави Хмельницького». І. Каманін (1850—1921 рр.) вважав, що П. Сагайдачний «поклав міцні підвалини для дальшого існування козаччини».

Одне слово, слідом за Дмитром Дорошенком (1882—1951 рр.) скажемо, що гетьман Петро Сагайдачний — найвидатніша постать, яку висунула українська козаччина перед Богданом Хмельницьким, і один з найвидатніших українських діячів за всі часи.

Василь Симоненко: «Україно, ти моя молитва, ти моя розпука вікова... Громотить над світом люта битва за твоє життя, твої права»

Вище ми процитували цілу низку вітчизняних істориків, які досліджували життєпис Петра Сагайдачного. Сьогодні їхня оцінка не буде повною без розгляду боротьби гетьмана за українську державу на тлі тодішніх європейських подій. Адже не меншими патріотами свого народу були попередники Сагайдачного, зокрема Д. Вишневецький, Б. Ружинський, К. Косинський, С. Наливайко та інші козацькі лідери, але вони через об'єктивні й суб'єктивні причини не змогли підняти розмах своєї діяльності до міжнародних видноколів.

Отже, перше, про що не треба забувати: козацтво розвивалося й міцніло в найбільшій у ті часи європейській

Роксолана (1505—1561)

державі — Речі Посполитій (Польщі), що досягла своєї найвищої могутності у XVI — на початку XVII століття. Ця держава мала найпотужнішу на континенті армію, тісно співпрацювала з більшістю європейських країн, особливо з Італією (Венецією). У тодішньому Кракові був один з найпишніших в Європі ренесансних монарших дворів, де жили й працювали діячі «золотої доби» людства — Відродження. Українська еліта (і військова, й церковна, і світська) брала активну участь у польському, насамперед освітньо-культурному, житті (у Краківському університеті ще в XV ст. викладали українські професори Павло Русин, Лукаш з Нового Міста, Юрій Дрогобич), а також відігравала часто провідну роль в польських збройних силах. 1483 року побачила світ перша друкована українська книжка — «Прогностична оцінка поточного 1483 року» згаданого вище Юрія Дрогобича-Котермака, що була удостоєна честі бути подарованою Папі Сіксту IV. Не будемо вже казати про торгівлю, економічне життя, особливе пожвавлення яких значною мірою базувалося на використанні української сільськогосподарської та промислової продукції, а також сировини. У свою чергу через Польщу Україна інтегрувалася в Європу й узагалі у світ (Московія тоді тільки формувалася як майбутня Російська імперія, не сміючи чинити опір польсько-козацькій кінноті).

За часів гетьмана П. Сагайдачного найбільшою загрозою Польській державі була Османська імперія. І не лише Польщі, а всьому європейському світу.

Сьогодні ми свідки складних колізій, що народжуються сусідством християнської та ісламської цивілізацій. Султан Сулейман Пишний (його дружиною була Роксолана — Настя Лісовська з Рогатина (тепер Івано-Франківська область) мав всі підстави іменувати себе падишахом (імператором) ісламу (за його правління — 1520—1566 рр. — Османська імперія досягла трансконтинентальних розмірів, охоплюючи Причорномор'я й Середземномор'я).

Турецький наступ на Європу зупинили на початку XVI століття — османська армія була розбита під Хотином. У цій битві, як уже мовилося, вирішальну роль відіграли запорозькі козаки на чолі з гетьманом П. Сагайдачним. Але до сьогодні в європейських підручниках історії йдеться лише про польську армію — переможницю турків (наприклад, Норман Дейвіс «Європа. Історія»), бо Україна не була незалежною державою й, відповідно, полки П. Сагайдачного виступали під польськими державними знаменами.

Історик Роман Млиновецький: «Ми повинні мати українську схему історії сходу Європи, як росіяни мають свою — московську, французи свою — французьку»

Гетьман Петро Сагайдачний — перший з козацьких вождів підніс на висоту державотворення українську національну ідею. До того ж він був переконаний, що реалізувати її можливо, насамперед спираючись на власні потужні збройні сили. Цим пояснюється його постійна участь у війнах сусідів — Польщі, Московії, Туреччини...

Зміцненню позицій Запорозького козацтва, поширенню відомостей про нього в Європі (як свідчить дослідник Д. Наливайко: за європейськими газетами XV—XVII століть можна скласти детальний літопис чи щоденник життя й боротьби українських козаків) сприяло також геополітичне положення України — на перехресті світових подій.

Ще римський імператор Нерон (37—68 рр.) розглядав причорноморські й приазовські степи як стартову територію для наступу на Індію та Китай (тут були зосереджені когорти легіонів, повним ходом йшло накопичення зерна тощо).

У червні 1594 року посол імператора Священної Римської імперії Рудольфа 11-го Еріх Лясота прибув на Запорозьку Січ з метою схилити козаків до укладання угоди про спільну боротьбу проти Османської імперії.

Зрозуміло, що Україна не залишилася без уваги й учасників європейської Тридцятилітньої війни, в результаті якої утвердили свою національну незалежність або вибороли її більшість держав континенту: Франція, Нідерланди, Данія... Б. Хмельницький долучив до цього числа й Україну (про це детальніше — в наступних розділах, присвячених національно-визвольній війні українського народу в середині XVI ст.).

Отже, ясно бачимо, що козацька Україна активно діяла на міжнародній арені, вступаючи у зносини і з близькими сусідами (Польщею, Московією, Туреччиною), і з європейськими країнами (Францією, Німеччиною, Швецією, Австрією та ін.).

З якими країнами були найчастіші контакти? Зрозуміло, що з сусідніми. Оскільки історики, особливо радянські, від-

Нерон

ступаючи від принципів об'єктивності й правдивості, трактують, наприклад, ті-таки зносини з Москвою як визначальні для українських гетьманів, прокоментуємо їх.

Грунтом для контактів з Московією була насамперед православна віра. Цікаво, що найбільшою святинею Московії й сучасної Росії вважається Володимирська Божа Матір, викрадена Андрієм Боголюбським (сином засновника Москви Юрія Довгорукого) з Вишгорода. У свою чергу ікона Ченстоховська Богоматір — теж вивезена з України — є найбільшою святинею Польщі.

Шукаючи союзників для протистояння католицькій експансії на схід, яку ініціювала Польща, козацькі лідери зверталися і до Московії. Наприклад, той-таки гетьман П. Сагайдачний скористався приводом (листи полонених московитів з проханням до царя сприяти їхньому поверненню на батьківщину) послати посольство до Москви з єдиною метою — провести переговори з царгородським патріархом, який у той час там перебував. Гетьман використовував усі можливості, щоб відновити в Києві православну ієрархію. Що ж до згоди стати на службу до царя, на чому наголошують деякі історики, то не треба забувати, що XVI століття — це доба найманих військ. Запорожці були на службі у Франції. Воюючи під командуванням принца Конде, штурмом узяли фортецю Дюнкерк, яку утримував іспанський гарнізон. Також запорожці брали участь у військових операціях поблизу Сарагоси. На службі у Б. Хмельницького перебувала татарська кіннота і німецька гвардія. Натомість українські козаки служили в австрійських цісарів. І так далі.

До того ж Володимиро-Суздальське князівство (в майбутньому Московське) — це наслідок колонізації києворусичами північних угро-фінських земель, куди поселенці переносили давньоукраїнські традиції і в державотворенні, і в побуті. Щоправда, з часом верх взяли місцеві звичаї й стали визначальними в житті московитів.

З утворенням північноруських князівств сюди запрошувались українські князі. Той-таки волинський князь Боброк, дружини якого зіграли вирішальну роль у битві на Куликовому полі 1380 року, внаслідок котрої Москва нарешті звільнилася від залежності від монголо-татар. На береги Москви-ріки переселився й київський боярин Кучка, з іменем якого дослідники пов'язують заснування Москви як міста. Давні назви тутешніх передмість — Кучково. Волинське, Полянське... Мав військові контакти з московськими царями князь Д. Вишневецький — фундатор Запорозької Січі. 1576 року Іван Грозний прислав «ко князю Богдану Ружинскому да и к казакам днепровским свое посольство». Гетьман П. Сагайдачний, йдучи на допомогу королевичу Владиславу 1618 року, розселяв козацькі родини в московських містах. Після Переяславської угоди до Московії масово потрапляли політичні засланці: родини гетьманів та козацької старшини, а пізніше й самі гетьмани та полковники.

Унаслідок переваги монголо-татарських впливів сталося так, що Московія формувалась як деспотична держава. Але й вона потребувала освічених людей, незважаючи, що тут побутувало прислів'я «Кто латыни научился, тот с правого пути совратился». Хорватський просвітитель Юрій Крижанич, захопившись ідеєю поширення освіти в Московії, прибув сюди з місіонерською місією, але... був посаджений до в'язниці, де пробув 20 років. Першодрукар Іван Федоров (Федорович) вимушений був утікати від переслідування московської влади в Україну, де продовжив свою справу в Острозькій академії. І лише Петро I зрозумів, що неосвічена й відстала держава не має майбутнього. Він дорікав московському патріарху: «Священники ставятся грамоты не умея, для учености необходимо хотя бы 10 человек послать в Киев в школы». Не випадково російський академік О. Пипін (1833—1904 рр.) зауважував: «В Московском государстве не было никакого централизованного просвещения, здесь бытовали церковный фанатизм, вражда к науке, упрямый застой, нравственное одичание и ожесточение, ярким подтверждением которого является «феномен» опричнины» (жорстока державна репресивна система Івана Грозного стосовно власного народу, діяльність якої супроводжувалась насильством, катуванням, конфіскацією майна тощо. Досвід опричнини перейняв Й. Сталін).

***

У кожного народу — своя історія. І якщо дослідники її працюють в координатах, визначених ІСТИНОЮ, ГУМАНІЗМОМ, МОРАЛЛЮ, літопис вітчизняних подій сприяє розбудові цивілізованого майбутнього людства.

Доречно тут згадати сучасника гетьмана Б. Хмельницького англійського поета XVII століття Джона Донна, перефразувавши його рядки: «Немає країни, що є сама по собі. Кожна — частина землі. І якщо час змиє хоч би скалку якогось материка, поменшає всіх нас...».

Віталій АБЛІЦОВ.

Продовження. Початок у №№ 163, 168, 173, 178, 183, 188, 193, 198, 203.

Турецькі воїни в бойовому спорядженні

Гетьман П. Сагайдачний

ДАЛІ БУДЕ

НАРОДНИЙ КАЛЕНДАР

Листопад вересню онук, жовтню син, а зимі рідний брат

10 листопада — Параскеви П'ятниці, Параски. Цього дня жінки не прядуть, не шиють, не розчісують волосся. Якщо день сонячний — чекай теплої зими; хмарно — в середині грудня будуть сильні морози.

14 листопада — Кузьми і Дем'яна. День зустрічі зими, адже за старим стилем це початок листопада. Якщо розвезе дорогу — не жди морозів до початку грудня.

Прикмети листопада

■ Блимання зірок у листопаді — ознака погіршення погоди з посиленням вітру.

■ Якщо свійська птиця ховає голову під крило — буде холодно.

■ Наявність на небі хмар різного забарвлення — ознака близької негоди.

■ Коти лізуть на піч грітися — ніч буде з приморозками.

■ Якщо горобці пожвавішали, зацвірінькали під час тривалої негоди — то можна чекати на гарну погоду.

Фото Бориса ДВОРНОГО (Укрінформ).

5 листопада. Перший сніг в Запоріжжі.

ЦЬОГО ДНЯ

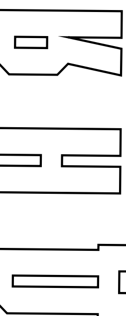

■ 1872 р. Народився письменник Богдан Лепкий (пісня «Чуєш, брате мій», роман «Мазепа»). ■ 1912 р. Народився кінорежисер Віктор Івченко («Іванна», «Лісова пісня», «Гадюка» та ін.). ■ 1956 р. В СРСР вийшов указ про заборону колишнім учасникам українського національного підпілля, які відбули покарання, повертатися в західні області України. ■ 1962 р. Місто Станіслав перейменовано на Івано-Франківськ. ■ 1976 р. Створено Українську Гельсінську групу. ■ 1979 р. Засновано Міжнародну благодійну організацію «Врятуйте дітей».

У САДУ ЧИ НА ГОРОДІ

Росте при долині калина...

Калина тішить зір і навесні, і восени. Ягоди її смачні та корисні. Рослина зимостійка, хвороби майже не уражають її, але любить вологу, може страждати від посухи. Розмножується калина вертикальними відведеннями і живцюванням здерев'янілих і зелених пагонів, до того ж краще вкорінюються зелені черешки. Перед посадкою готують ями завглибшки 60—80 сантиметрів, вносять добрива, потім добре поливають. Найпростіший спосіб — розмноження насінням, перед посадкою насіння стратифікують до шести місяців за температури 4—5 градусів.

ЧУДЕСА В РЕШЕТІ

Таємниця довголіття

Фото Геннадія КАБАЧЕНКА.

Раніше резерви довголіття шукали в зовнішньому середовищі, нині обставини змінилися. Досліди, що ставилися на мишах, засвідчили, що ті, хто харчується низькокалорійними продуктами, живуть майже в півтора разу довше за тих, хто надає перевагу жирній їжі. Цікаво, що у довгожителів зафіксовано нижчу температуру, знижений рівень інсуліну і підвищений рівень гормону DHEAS (сульфат дігідроепіандростерона). Отримані результати якимось чином пов'язані зі швидкістю обміну речовин в організмі. Отож, якщо змінити гормональні показники людини, то її життя можна запрограмувати на декілька додаткових років.

АРМІЯ

Сім років дезертиром

Військовий суд Вінницького гарнізону визнав винним у скоєнні злочину прапорщика Збройних Сил України Степана Н. Згідно зі статтею 408 КК України (ч.1) йому винесено вирок: позбавлення волі строком на чотири роки за дезертирство. Прапорщика затримали тільки через сім років після того, як він самовільно покинув місце служби — одну з військових частин, що дислокується у Вінницькій області.

У військову частину військовослужбовець мав повернутися ще 30 березня 1995 року. Напередодні протягом трьох днів він перебував на стаціонарному лікуванні в обласному протитуберкульозному диспансері. Та до армійських лав прапорщик не повернувся.

У частині провели адміністративне розслідування. В рапорті капітана Смирнова (цей документ долучено до справи) записано: «Встановити місцезнаходження прапорщика Н. неможливо».

Поки втікача «розшукували», він допомагав батькам по господарству. Через рік одружився. Потім влаштувався різноробочим в один з радгоспів Вінницької області. Тобто цілих три роки після залишення частини дезертир був, даруйте, під носом у тих, хто його шукав. На заробітки до Росії виїхав разом із сім'єю в 1999.

Затримали втікача 15 листопада нинішнього року у місті Салехард Тюменської області як особу, що перебуває в розшуку.

Попри все, за грати втікач не потрапить. Суд врахував низку обставин, що пом'якшують вину порушника закону. Степан Н. хворіє на туберкульоз легенів. Під час служби до нього не було особливих претензій, та й до судової відповідальності раніше не притягався. Крім того, під вартою провів уже тривалий час. Один рік шість місяців умовно — таке покарання понесе правопорушник.

Віктор СКРИПНИК.

Вінниця.

АСТРОЛОГІЧНИЙ ПРОГНОЗ

на 11 — 17 листопада 2002 року

Нинішній тиждень буде сповнений несподіванок. Обставини можуть скластися так, що вам потрібно буде негайно приймати рішення і діяти.

ОВЕН. Можливо, протягом тижня вам доведеться розпочати вивчення нової дисципліни або набувати необхідних навичок роботи на комп'ютері. Ви можете переоцінити свої сили, й під час навчання виникнуть труднощі.

ТЕЛЕЦЬ. Можете отримати несподівану звістку, пов'язану з вашою роботою, кар'єрою, що примусить швидко діяти, змінивши поточні плани. Ймовірний несподіваний поворот у стосунках з начальством або в професійній діяльності.

БЛИЗНЯТА. Цього тижня ви одержите несподівані новини здалеку або до вас приїдуть гості, через що з'являться додаткові проблеми. Під час оформлення ділових паперів можуть постати непередбачувані труднощі.

РАК. Можливо, через те, що погіршилися ваші інтимні взаємини, цього тижня ви будете здатні несподівано для самого себе витратити на задоволення велику частину своїх фінансів, тому не носіть із собою великі суми.

ЛЕВ. Якщо ваш чоловік (дружина) зробить удома щось незвичайне, то не кваптеся через це з ним (нею) сваритися. Поставтеся до того, що відбувається, з гумором — це найкраще, що ви можете зробити.

ДІВА. Цього тижня ви зможете вирішити свої поточні домашні або службові проблеми нетрадиційним способом. Якщо потрібно розв'язувати серйозні питання, то доцільніше залучити потрібних фахівців.

ТЕРЕЗИ. На вас очікують несподівані новини та події у фінансовій сфері. Не поспішайте витрачати свої заощадження, краще критично проаналізуйте реальні можливості заробити додаткові кошти. Імовірні непередбачувані витрати на дітей або хобі.

СКОРПІОН. Нинішнього тижня проблемою стане ваша багатослівність. Недарма кажуть: «Язик мій — ворог мій». Справді, своєю надмірною балакучістю ви можете зашкодити собі. Для вас доброю профілактикою від неприємностей буде мовчання.

СТРІЛЕЦЬ. Несподівано ви дізнаєтеся про інформацію, яку від вас приховували. Це може призвести до розчарування або стане причиною вашого неспокою. Ви відчуватимете нагальну потребу побути наодинці з собою і своїми думками.

КОЗЕРІГ. У вас несподівано з'явиться можливість поліпшити своє фінансове становище. Але при цьому треба буде швидко ухвалити рішення і діяти всупереч тому, що було заплановано раніше.

ВОДОЛІЙ. Від підписання важливих паперів краще відмовитися, не варто поспішати, покладаючи на відповідальних осіб. Ви можете чекати й дії, необдумані слова можуть зашкодити вашій кар'єрі. Ви можете не розрахувати свої сили і перенавантажити себе.

РИБИ. Несподівано з'ясуються приховані від вас відомості, можливо, про тих, хто далеко від вас, або про освіту, юридичні, медичні та інші види консультацій. Цього тижня ви можете обговорити несподівані зміни у власних перспективах, зокрема й пов'язані із закордоном.

КРОСВОРД

ПО ГОРИЗОНТАЛІ:

6. Блокада, оточення. 7. Духовий музичний інструмент, що має вигляд дерев'яної трубки. 9. Урочиста пісня, символ державної єдності. 11. Велика сітка для ловлі морської риби. 12. Керівна настанова вищої інстанції підлеглій. 13. Дрібна морська промислова риба. 16. Розділовий знак. 21. Відрізок, що сполучає вершину трикутника і середину протилежної сторони. 22. Перший виступ артиста на сцені. 24. Оголошення про те, що всі квитки на виставу продано. 27. Людина, одержима манією. 30. Сукупність партій багатоголосого музичного твору. 31. Місяць у початковій або кінцевій фазі. 32. Риба, що живе в мулі. 33. Залізне дерево. 34. Твердий покрив тіла деяких тварин.

ПО ВЕРТИКАЛІ:

1. Найвища державна посада у Стародавньому Римі періоду республіки. 2. Житло чабанів і лісорубів. 3. Гірлка з самого початку відгону. 4. Правитель області, провінції у стародавній Персії та Мідії. 5. Математичний знак для позначення дії віднімання. 8. Трикотажна сорочка без рукавів і коміра. 10. Навальний, різкий раптовий порив сильного вітру. 14. Блазень, скоморох, комік. 15. Гірська безрога парнокопитна тварина родини оленячих. 17. Повторний удар у фехтуванні. 18. Глибоко викопана яма, захищена цямринням. 19. Титул іспанського магната. 20. Різке збільшення швидкості руху під час бігу. 23. Монгольський хан, засновник Золотої Орди. 24. Син бога моря Посейдона і богині землі Геї. 25. Невелике безпалубне морське судно. 26. Стовпчик друкарського набору. 27. Річкова риба родини коропових. 28. Глава православної церкви. 29. Велика діжка.

Склав Іван СОБКО.

Мал. Володимира КАЗАНЕВСЬКОГО.

ВІДПОВІДІ НА КРОСВОРД від 2 листопада

ПО ГОРИЗОНТАЛІ: 5. Парсуна. 6. Турнепс. 8. Лежанка. 9. Осінь. 10. Луара. 11. Коник. 13. Крапка. 15. Оскома. 17. Бокал. 18. Сифон. 21. Курага. 23. Умолот. 24. Палаш. 26. Лоток. 27. Трирема. 28. Алкмена.

ПО ВЕРТИКАЛІ: 1. Каністра. 2. Дуель. 3. Ареал. 4. Епіграма. 7. Фауна. 11. Карадаг. 12. Косинус. 14. Проба. 16. Кіото. 19. Журавель. 20. Полонина. 22. Флора. 25. Штрек. 26. Лавра.

Голос України

Редактор номера Віталій СУДДЯ.

Редколегія: Леонід БРОВЧЕНКО, Анатолій ГОРЛОВ, Сергій ДЕМСЬКИЙ, Віталій ЖЕЖЕРА, Іван ІЛЛЯШ, Світлана ПИСАРЕНКО, Віталій СУДДЯ.

Головний редактор Анатолій ГОРЛОВ.

Свідоцтво про реєстрацію періодичного друкованого видання—КВ № 1 від 26.05.1994 р.

Ціна договірна

Газета виходить 5 разів на тиждень (крім неділі й понеділка) українською і російською мовами.

Передплатні індекси: для індивідуальних передплатників — 40224, для підприємств і організацій — 60955.

Загальний тираж 159000.

Комбінат друку видавництва «Преса України». 03047, Київ-47, проспект Перемоги, 50. Фотоформи виготовлено в КЦ редакції газети «Голос України»

Зам. 0311208.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Газета виходить з 1 січня 1991 року.

Адреса редакції: 03047, Київ-47, вул. Нестерова, 4.

ТЕЛЕФОНИ: для довідок — 441-84-92; телефакс — 234-72-54; відділ реклами — 449-72-53, 441-89-34, 441-89-44; телефакс — 449-85-62.

E-mail: mail@golos.com.ua — загальний
reklama@golos.com.ua — відділ реклами
let@golos.com.ua — відділ листів
foto@golos.com.ua — відділ ілюстрацій
Internet: http://uamedia.visti.net/golos

При підготовці матеріалів використовується інформаційно-пошукова система Верховної Ради України «Законодавство»